

Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri Projesi
The Archaeological Settlements of Turkey

TÜRKİYE ARKEOLOJİK TAHRİBAT RAPORU 2008

MARMARA BÖLGESİ - BİZANS DÖNEMİ
NİSAN - EYLÜL 2008

ARAZİ EKİBİ

Ayça Tiryaki, Özgen Kurt, Burcu Ciner, Cem Ersavacı, Görkem Kızılkayak, Doğuhan Koçer, Zeliha Şen, Emre Üstündağ, Tuğçe Yenilmez, Diyana Yirmi, Kahraman Yayla.

Lojistik: Oğuz Tanındı, Ayşe Didem Bayvas.

RAPORU HAZIRLAYANLAR

Oğuz Tanındı, Özgen Kurt ve TAYEx Marmara Bölgesi Bizans Dönemi ekip üyeleri.

Katkıda bulunanlar: Engin Akyürek, Ayşe Didem Bayvas, Ayça Tiryaki, Hülya Tokmak.

İngilizce çeviri: Pervin Yanıkkaya Aydemir, Cengiz Aydemir.

Türkiye arkeolojik tahribat raporu 2008 : Marmara Bölgesi - Bizans
Dönemi : Nisan-Eylül 2008 / raporu haz. Oğuz Tanındı, Özgen
Kurt ... [ve öte.]. - İstanbul : TAY, 2009.
(Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri Projesi)

ISBN 978-975-807-229-3

1. Türkiye - Arkeoloji - Marmara Bizans Dönemi.
2. Türkiye - Arkeoloji - Tahribatlar.
I. Tanındı, Oğuz II. Aydemir, Pervin Yanıkkaya III. Aydemir, Cengiz.

930.1 (DOS 20.bs.)

Bu rapor **İstanbul Araştırmaları Enstitüsü**, **Ege Yayınları** ve **Graphis Matbaa'nın** desteğiyle,
Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanmıştır.

"Türkiye Arkeolojik Tahribat Raporu 2008"de yayınlanan tüm yazıların, grafiklerin, tabloların ve fotoğrafların sorumluluğu TAY Projesi'ne aittir.
5846 sayılı yasa ve bu yasada yapılan ekler ve değişiklikler hakkındaki 2936 sayılı yasa hükümleri gereğince bu yayın, herhangi bir biçimde veya herhangi bir araçla -grafik, elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt, daktilo dahil, bilgi depolama ve çağırma sistemleri- TAY Projesi'nin yazılı izni olmaksızın yeniden üretilemez. TAY Projesi'nin ya da yetkili vekillerinin yazılı izni olmaksızın, yapının tümü veya bir bölümünü içeren her türlü yayın ve alıntılar anılan yasanın 71. ve takip eden maddeleri gereğince cezayı gerektirir, haksız fiil niteliğindedir.

Bilimsel Raporlar Dizisi: 16/Tu

Copyright © **TAY Projesi** Mart 2009

İÇİNDEKİLER

TAY KEŞİF GEZİSİ (TAYEX - *TAY EXPEDITION*)

TAYEX 2008 YILI ÇALIŞMALARI

SONUÇ

BÖLGE RAPORU

MARMARA BÖLGESİ - BİZANS DÖNEMİ

BÖLGEYLE İLGİLİ GENEL SONUÇLAR

BÖLGEYLE İLGİLİ ARKEOLOJİK SONUÇLAR

BÖLGEYLE İLGİLİ TAHRİBAT SONUÇLARI

TAHRİBATIN GÖRSEL BELGELERİNDEN ÖRNEKLER

TAY Projesi

Kuruçeşme Cad. 67/B
34345 Kuruçeşme - İSTANBUL

Tel: (0212) 265 7858

Faks: (0212) 287 1298

e.posta: info@tayproject.org

web: <http://tayproject.org>

DAĞITIM

Cumhurbaşkanlığı (Sn. Abdullah Gül)
TBMM Başkanlığı (Sn. Köksal Toptan)
Başbakanlık (Sn. Recep Tayyip Erdoğan)
Dışişleri Bakanlığı (Sn. Ali Babacan)
Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı (Sn. Cemil Çiçek)
Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı (Sn. Hayati Yazıcı)
Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (Sn. Faruk Nafiz Özak)
Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Karayolları Gen. Md. (Sn. Mehmet Cahit Turhan)
Çevre ve Orman Bakanlığı (Sn. Veysel Eroğlu)
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (Sn. Mehmet Hilmi Güler)
İçişleri Bakanlığı (Sn. Beşir Atalay)
İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü (Sn. Ercan Topaca)
Kültür ve Turizm Bakanlığı (Sn. Ertuğrul Günay)
Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarlığı (Sn. İsmet Yılmaz)
Kültür ve Turizm Bakanlığı - Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (Sn. Orhan Düzgün)
Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (Sn. Sami Güçlü)
Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (Sn. Ali Altuntaş)
Ulaştırma Bakanlığı (Sn. Binali Yıldırım)
TSK Genel Kurmay Başkanlığı (Sn. İlker Başbuğ)
Jandarma Genel Komutanlığı (Sn. Avni Atilla Işık)
Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü (Sn. Haydar Koçaker)
MTA Genel Müdürlüğü (Sn. Mehmet Üzer)
Vakıflar Genel Müdürlüğü (Sn. Yusuf Beyazıt)

Arkeoloji/Araştırma Enstitüleri

Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Alman Arkeoloji Enstitüsü, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, Hollanda Arkeoloji Enstitüsü, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, İsveç Araştırma Enstitüsü, İtalyan Kültür Merkezi, İslam Araştırmaları Merkezi, Türk-Amerikan İlmi Araştırmalar Derneği

Basın Kuruluşları

Açık Radyo, Akşam, Aktüel, Atlas, AA, ATV, Birgün, Bugün, CNN Türk, Cumhuriyet, Cumhuriyet Bilim Teknik, DHA, Dünya Gazetesi, Evrensel, Güneş, HaberTürk, Hürriyet, İHA, Kanal 24, Kanal 7, Kanal D, Kanal Türk, Le Figaro, Le Monde, Milliyet, NTV, The New York Times, Posta, Radikal, Referans, Sabah, Samanyolu, SkyTürk, Star, Taraf, TV 8, TRT, TGRT, Tempo, Turkish Daily News, Türkiye, Vatan, The Wall Street Journal, The Washington Post, ÜlkeTV

Bölge Valilikleri

Bahçeşehir, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Edirne, İstanbul, Kırklareli, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ ve Yalova valilikleri.

Bölge Koruma Kurulları

Bölge Müzeleri

Bahçeşehir Kuva-i Milliye Müzesi, Bandırma Arkeoloji Müzesi, Bilecik Söğüt Müzesi, Bursa Arkeoloji Müzesi, Bursa Kent Müzesi, Çanakkale Arkeoloji Müzesi, Edirne Kent Tarihi Müzesi, Edirne Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, İstanbul Ayasofya Müzesi, İstanbul Hisarlar Müzesi, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul Yerebatan Sarmıcı Müzesi, İzmir Müzesi, Kırklareli Müzesi, Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Sakarya Müzesi, Tekirdağ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi.

Sivil Toplum Kuruluşları

Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği, Çekül, Doğal Hayatı Koruma Vakfı, İnsan Yerleşimleri Derneği, İ.Ü. Arkeoloji Kulübü, Mimarlar Odası, Müzeciler Derneği, ODTÜ ART, TAÇ Vakfı, Tarih Vakfı, TEMA, TÜSTAV...

TAY Projesi Destekçileri

National Geographic Society, Ege Yayınları, İstanbul Teknik Üniversitesi - Avrasya Yerbilimleri Enstitüsü, Bilkent/Apple Computer, Graphis Matbaacılık, Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, Turkish Cultural Foundation...

Uluslararası Kuruluşlar

Avrupa Komisyonu, CNRS, ICOMOS ve Türkiye Milli Komitesi, ICCROM, NGS, UNESCO ve Türkiye Milli Komitesi, World Bank and World Bank Turkey Branch, World Heritage Committee International Council of Museums, World Archaeological Congress, United Nations Development Programme, International Council on Monuments and Sites, International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property...

Üniversiteler

9 Eylül Üniversitesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Ankara Üniversitesi DTCF Fakültesi, Atatürk Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Chicago Üniversitesi-Dogu Bilimleri Enstitüsü, Cornell University, Çanakkale Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Dicle Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Freie Universität Berlin, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Mimar Sinan Üniversitesi, ODTÜ, Selçuk Üniversitesi, Trakya Üniversitesi Rektörlükleri, Universität Heidelberg, Universität Karlsruhe-Institut für Baugeschichte, Università di Roma "La Sapienza", University of Melbourne, Université de Liège, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi ve ilgili birimleri...

Diğer ilgili kişiler ve kurumlar

KUDEB, Restorasyon-Konservasyon Merkez Laboratuvarı, TÜBA, TÜBİTAK, YÖK...

TAY PROJESİ'Nİ DESTEKLEYENLER

Suna ve İnan Kır   Vakfı
İstanbul Araştırmaları Enstitü

Turkish
Cultural
Foundation

Turkish Cultural Foundation

İstanbul Teknik Üniversitesi

YAYINLARI

Ege Yayınları

En içten teşekkürlerimizle...

TAYEX'E KATKIDA BULUNANLAR

TAYEx Marmara Bölgesi - Bizans Dönemi Keşif Gezisi öncesinde, sırasında ve sonrasında projeye ve arazi ekiplerimize destek olan tüm kişi ve kuruluşlara en içten teşekkürlerimizi sunarız (TAYEx 2008 yılı arazi çalışmaları kronolojik sırasına göre):

MARMARA - BİZANS DÖNEMİ

Sn. Cengiz Arda	Vize CHP İlçe Başkanı
Sn. Mustafa H. Sayar	İÜ Ed. Fak. Tarih Bl. Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı
Sn. İbrahim Özdoğru	İÜ Edirne Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Enstitüsü
Sn. Süleyman Pehlivan	İÜ Edirne Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Enstitüsü
Sn. Rüstem Aslan	18 Mart Üniversitesi Arkeoloji Bl.
Sn. Sait Başaran	İÜ Taşınabilir Kültür Varlıkları Koruma ve Onarım Bl.
Sn. Mahmut Çaylak	Enez Kazı Ekibi (Arkeolog)
Sn. Sevinç ve Fevzi Kurt	Bandırma
Sn. Kerim Benhisavi	Keramet Köyü
Sn. Mustafa Kara	Tahtalı Köyü Muhtarı
Sn. Aziz Elbas	Osmangazi Belediyesi Plan Proje Md.
Sn. Murat Başlar	BAY Projesi
Sn. Muhammet Yazar	Osmangazi Bel. Pl. Pr. Md. Tarih Çevre Koruma ve Uyg. Bl.
Sn. Fikret Yörük	Zeytinbağı Belediyesi Başkanlığı
Sn. Muhittin Bakan	Kocaeli
Sn. Yavuz Ulugün	Kocaeli
Sn. Numan Gülşah	İzmit Çekül Başkanı
Sn. Serdar Kuşku	Bursa
Sn. Gazi Ayakbasan	Bursa
Sn. Adil Can ve Rauf Güven	Adil Can - Nursan Sanat Atölyesi, İzmit
Sn. Taylan Sevil	İzmit Müzesi Eski Md.
Sn. Adnan Gümüş	Gümüşpınar Köyü Bekçisi
Sn. Ergin Keklikçi	Park Bahçeler Md., Gülhane Parkı Şefi
Sn. Halil Arca	Ayasofya Müzesi Md. Yrd.
Sn. Aysel Çötelioglu	Topkapı Sarayı Müzesi Md. Yrd.
Sn. Gülcan Kongaz	İstanbul Arkeoloji Müzesi, Arkeolog
Sn. Feridun Özgümüş	İÜ Güzel Sanatlar Bl. Öğretim Görevlisi
Sn. Nilüfer Türedi	Fatih Belediyesi Bşk. Asistanı

Ve tüm köylüler, muhtarlar...

“Noktaları ileriye bakarak birleştiremezsiniz,
onları sadece geriye baktığınızda birleştirebilirsiniz...”
(Steve Jobs’un Stanford’taki 2005 yılı diploma töreni açılış konuşması)

TAYEx (TAY Keşif Gezisi / TAY EXPEDITION)

Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri Projesi

TAYProjesi tarafından 15 yıldır yürütülen Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri envanteri, 1800’lü yılların başından günümüze kadar Türkiye’de yapılmış yüzey araştırmaları ve kazı çalışmalarından elde edilen verileri kapsamaktadır. Envanter çalışmaları sırasında mevcut dağınık bilgilerin

derlenmesi ve sorgulanması, farklı sorunları ve gereklilikleri de beraberinde getirmiştir. Arazi çalışmalarını zorunlu kılan, derlenmiş verinin arazide güncellenmesi gibi gereklilikler, 2000 yılında başlayan, ilk etabı 2004 yılında tamamlanan ve son etap olarak Marmara Bölgesi’ndeki Bizans yapılarıyla devam eden TAY Keşif Gezisi’nin (TAYEx - *TAY Expedition*) temelini oluşturmaktadır.

4 Yıllık Çalışmanın Sonuçları

Yapılanlar

TAY Projesi’nin 2000 yılında başladığı arazi çalışmalarının ilk etabı 2004 yılında tamamlanmış ve Paleolitik Çağ’dan İlk Tunç Çağı’nın sonuna kadar olan yerleşme/buluntu yerlerinin tümü, 7 bölge sistemine göre taranmıştır.

¹ Harmanakaya, S. – O. Tanındı

1996 Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri TAY 1, Paleolitik/Epipaleolitik, Ege Yayınları, İstanbul.

Harmanakaya, S. – O. Tanındı – M. Özbaşaran

1997 Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri TAY 2, Neolitik, Ege Yayınları, İstanbul.

Harmanakaya, S. – O. Tanındı – M. Özbaşaran

1998 Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri TAY 3, Kalkolitik, Ege Yayınları, İstanbul.

Harmanakaya, S. – B. Erdoğan

2002 Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri TAY 4a-4b, İlk Tunç Çağı, TASK Yayınları, İstanbul.

Erdoğan, B. – O. Tanındı – D. Uygun

2003 Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri ¹⁴C Veri Tabanı, Ege Yayınları, İstanbul.

Tanındı, O. (Yay.Haz.)

2005 arkeo / archæo / archéo / archão - Sözcük Tabanı / Word Base / Base de Mot / Wort Basis, Ege Yayınları, İstanbul.

Gürçan, G. - A. Yamaç - S. Kırılancı - M. Pelen - Z. Talay - P. Zorlu

2006 Türkiye Mağaralar Envanteri-Ma/Mb, Ege Yayınları, İstanbul.

Özden, S. - M. Aksan

2007 Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri TAY 7, Yunan-Roma Dönemi / Pisidia ve Karia Bölgeleri, Ege Yayınları, İstanbul.

Akyürek, E. - A. Tiryaki – Ö. Çömezoglu – M. Ermiş

2007 Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri TAY 8, Bizans Dönemi/ Marmara Bölgesi, Ege Yayınları, İstanbul.

Kozbe, G. - A. Ceylan - Y. Polat - T. Sivas - H. Sivas - I. Şahin - D.A. Tanrıver

2008 Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri TAY 6a/6b, Demir Çağı, Ege Yayınları, İstanbul.

4 yıl süren TAY Keşif Gezisi'nin ilk etabı süresince,

- 100 kişiye yakın bir ekiple çalışılmış
- 82.309 km yol yapılmış
- 2000'in üzerinde yerleşme –raporları, koordinatları ve ölçümleri ile– belgelenmiştir.

Bu çalışma sonucunda da

- 18.616 adet ($\approx$ 11 Gb) sayısal fotoğraf,
- 10.382 analog saydam ve
- 142 saatlik film biriktirilmiştir.

2004 yılında başlanan TAY Marmara Bizans Envanteri çalışmaları 2008 yılında gerçekleştirilen arazi çalışması (TAYEx) ile büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Böylece, yayını yapılmış yapılarla ilgili veriler doğrulanıp güncellenmiş, yapı ve bulunduğu yerlerinin coğrafi konumları yeni teknolojilerle kesin olarak belirlenmiş ve arkeolojik kalıntıların görsel bir arşivi oluşturulmuştur. Arazi çalışmaları sırasında görülmüştür ki, özellikle, görsellikleri ve günümüz anlayışı içinde turizm getirileri olmayan, fakat oldukça büyük bir kültürel öneme sahip olan birçok kalıntı, yoğun olarak tahrip edilmektedir. Ayrıca turizm değerleri de yüksek olan ya da günümüzde halen farklı işlevlerle kullanılan çok sayıdaki Bizans Dönemi eseri de bilinçsiz kullanım ve modern yapılaşma nedeniyle sürekli ve yoğun bir tahribata maruz kalmaktadır. Buradan yola çıkılarak, araştırma yapılan bölgeyi kapsayan, Türkçe ve İngilizce olarak elinizdeki bu “Arkeolojik Tahribat Raporu” hazırlanmış ve bir basın toplantısının ardından, 500'e yakın kişi ve kuruma gönderilmiştir. Böylece tahribatın nedenleri, çeşitliliği ve dağılımı hakkında elde edilen verilerin, düzenlenmiş olarak kamuoyuna, bilim dünyasına ve yetkililere duyurulması amaçlanmıştır.

Gündemdekiler

Yapılan çalışmaların sonuçlarının veri tabanlarına eklenmesiyle, araştırılan tüm yerleşmelere/yapılara ait görsel veriler internet ortamında eksiksiz halde kullanıma sunulmuş olacaktır.

Marmara Bölgesi'ndeki tüm Bizans yapıları, GIS (Coğrafi Bilgi Sistemleri/ *Geographic Information System*) temelli katmansal elektronik haritalara yerleştirilecek, haritalarda yerleşmelere dair sayısal ve tanımsal veriler üzerinden çeşitli aramalar yapılabilmesi sağlanacaktır.

TAY Keşif Gezisi'nin 2008 yılı çalışmalarının tamamlanmasıyla Marmara Bölgesi'ndeki Bizans Dönemi yerleşme ve yapılarındaki tahribat hakkında bütünlüklü bir fikir edinilmiştir. Önümüzdeki yıllarda ise, diğer bölgelerdeki Bizans çalışmaları hayata geçirilecek ve TAY Keşif Gezisi'nin arazi araştırmaları ile yapıların son durumları saptanacaktır.

Ayrıca, 6 yıllık TAY Keşif Gezileri sonucunda elde edilen tüm verilerin derlendiği bir final yayınının hazırlıkları sürdürülmektedir. Bu yayında, Anadolu ve Trakya'daki arkeolojik yerleşmeler, coğrafi ve dokusal dağılımları ve birbirleriyle ilişkileri derlenerek yayınlanacaktır. TAY veri havuzunda biriktirilen tüm verilerin ışığında hazırlanacak istatistiksel sonuçlar, yayının temel içeriğini oluşturacaktır.

TAYEx 2008 YILI ÇALIŞMALARI

İki aşamalı olarak gerçekleştirilen envanter verilerinin oluşturulması ve arazi tetkik çalışmalarının birinci aşamasında, önceki senelerde olduğu gibi, Marmara Bölgesi'ndeki Bizans yapıları yoğun ve elden gel-
diğince eksiksiz bir yayın taramasıy-

la derlenmiş, yapıların bazı veri grupları güncellenmiş, ek bilgi donanımı sağlanmış ve haritalar üzerine konumlandırılarak rota/kamp yerleri tespiti yapılmıştır. Dört yıl süren bu çalışmanın ardından TAYEx 2008, Marmara Bölgesi'nde Nisan-Eylül ayları arasında, üç etap halinde, toplamda 88 gün arazide çalışarak gerçekleştirilmiştir. Arazi çalışmaları, yerleşmelerin dağılımı dikkate alınarak hazırlanan rotaya uygun olarak yapılmıştır. Bu rota dahilinde, 2000 yılında Marmara Bölgesi tarihöncesi yerleşmeleri taranırken, çeşitli nedenlerle araştırılamayan yaklaşık 10 yerleşmeye de gidilip belgelenmiştir.

Her sene olduğu gibi bu sene de arazi çalışmalarında, yapı ve yerleşme/buluntu yerinin Küresel Konumlandırma Sistemi (GPS) ile kesin koordinatları ve rakımı saptanmış, ölçüm yapılmış, rapor tutulmuş, fotoğraf ve film çekimi yapılmış; buralara ulaşmayı sağlayacak tanımlar oluşturulmuş ve mevcut yayınlardaki bilgiler kontrol ve teyit edilmiştir. Bunların yanı sıra, tespit edilmiş yapılardaki tahribatın boyutları ve türü, tanımsal ve görsel olarak belgelenmiştir.

2008 yılı arazi çalışmaları sırasında karşılaşılan tahribat, ne yazık ki en az önceki senelerin sonuçları kadar ciddi boyutlardadır. Ülkemizdeki kültürel emanetlerin önemli bir parçasını oluşturan Bizans Dönemi yapılarında saptanan bu durum, kültür varlıklarının nasıl ortadan kalktığını göstermesi açısından önemlidir.

Diğer bölge ve dönemlerden farklı olarak, Marmara Bölgesi'ndeki Bizans yapıları üzerindeki "yapılaşma"nın, yoğun ve sürekli tahribata yol açan nedenler arasında ilk sırada yer aldığı gözlenmiştir. "Yol" ise "yapılaşma"yla birlikte süregiden bir tahribat unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iki tahribat türü, yapılar üzerinde saptanan bütün tahribat türleri arasında oransal olarak %50'nin üzerinde bir paya sahiptir. Marmara Bölgesi'nde özellikle büyük kentlerde çok yoğun olduğu saptanan ve temel nedeni plansız ve çarpık kentleşme ile rant kaygılarının olduğu yapılaşma ve yol tahribatı sebebiyle, Bizans yapıları bir daha geri dönüşü olmayacak ve herhangi bir bilimsel çalışmaya olanak vermeyecek şekilde kaybedilmektedir.

Yapılaşma ve yol tahribatının en yoğun gözlemlendiği il İstanbul olmuştur. Ayrıca Kocaeli merkez, Bursa merkez ve İzmit'te çağdaş yapıların ve yolların sebep olduğu yoğun tahribata, ne yazık ki önceki yıllarda bilimsel kazısı yapılmış yerleşmelerde de rastlanmıştır. Pendik Manastırı bunların arasında verilebilecek en çarpıcı örneklerden birisidir. Pendik'ten Kurtköy istikametine giden Çınardere Viyadüğü'nün Vişne Sokak'la keşiştiği yerde bulunan ve 1973-75 yılları arasında kazısı yapılan Pendik Manastırı'nın çok büyük bölümü 1995-96 yılları arasında yapılan viyadüğün ve çevrede inşaatları halen

devam eden apartmanların altında yok olmuştur. Yapılaşma ve yol tahribatında dikkat çekici bir diğer örnek ise İstanbul Surları'dır. Listemizdeki **hemen hemen bütün tahribat türlerinin** gözlemlendiği İstanbul Surları'nın önemli bölümü yok olmak üzeredir (Surların Edirnekapı ve Topkapı bölümlerinde Adnan Menderes Bulvarı'yla Millet Caddesi açılırken ve Deniz Surları'nın önemli kısmı 19. yüzyıldan başlayarak, demiryolu inşaatlarında yok olmuştur. Blaherna Sarayı üzerinde ve deniz surlarının pek çok yerinde, yoğun yapılaşma vardır. Doğal tahribat olarak, surların hemen hemen her yerinde, duvarların üzerinde ağaçlar bitmiş ve bu duvarlar yıkılmıştır. Surların Yedikule tarafında savunma sisteminin ilk basamağı olan su hendekleri bostan olarak kullanılmaktadır. Özellikle son yıllarda yapılan yanlış restorasyonlar nedeniyle surların tarihsel özellikleri yok edilmiştir. Altın Kapı (Yedikule) önünde yer alan ve kapıyı perdeleyen dev sahne modern kullanıma örnek olarak verilebilir.). İstanbul Kara Surları, 1985 yılından beri UNESCO Dünya Miras Alanı Listesi'nde İstanbul'un Tarihi Alanları tanımı kapsamında olmasına rağmen gerektiği şekilde korunamadığı gibi yanlış müdahalelerle de tahrip olmuştur.

Marmara Bölgesi'nde gelişmiş ya da gelişmekte olan il ve ilçe merkezlerinde de yapılaşma tahribatı etkin bir şekilde devam etmektedir. İznik merkezde bulunan ve 1988 ile 1994 yılları arasında Oktay Aslanapa tarafından kazısı yapılmış olan, bugün Bağkur Evleri mevkiindeki yapı kalıntısının, çevredeki yapılar ve açılan yeni yollar nedeniyle yoğun bir tahribata maruz kaldığı görülmüştür.

Yapılaşmanın sebep olduğu tahribata ait diğer örneklerle TAY'ın veri tabanından ulaşılabilecektir. Bu durum halkın ve ilgililerin kültür varlıklarının korunması konusunda bilgilendirilmesinin gerekliliğini ve aciliyetini bir kez daha gözler önüne sermekte, merkezi idare, yerel yönetimler, koruma kurulları ve müzeler tarafından alınan önlemlerin yetersizliğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Yoğun göç alan kentlerdeki konut ihtiyacı ve bu alandaki büyük maddi getiriler, Bizans Dönemi yapılarının tamamını ya da bir bölümünü yok etmektedir.

Yapılaşmanın getirdiği yan unsurlar olan yol yapımı ve alt yapı çalışmaları gibi etkenler tahribatı hızlandırmakta ve boyutlarını artırmaktadır. Son dönemde ivme kazanan yeni yol inşaatları ya da mevcut karayollarının genişletilmesi çalışmaları bölgede sıkça rastlanan durumlardan biridir. Örneğin, TAYEx 2008 sırasında, Adapazarı-Bilecik yolu üzerinde Geyve'nin kuzeyinde bulunan Çobankale'nin yeni yol çalışmaları doğrultusu üzerinde kaldığı görülmüş ve ilgililer bilgilendirilmiştir. Benzer bir sorun olarak, İzmit Şehir Surları'nın Seka Park önündeki bölümünün de battı-çıktı inşaatı nedeniyle yoğun bir tahribata uğradığı gözlenmiştir.

2008 yılı çalışmaları sonucunda, yapılaşma, yol ve baraj yapımı, elektrik, su ve telefon alt ve üst yapı çalışmaları nedeniyle ortaya çıkan tahribatın çoğunlukla belediyeler, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, DSİ ve Karayolları gibi devlet kurumlarının izinleri ve çalışmaları sonucunda gerçekleştiği çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu tür kurumların inşa faaliyetleri öncesinde daha kapsamlı ön çalışma yapmalarının gerekliliği ile ilgili müzeler ve koruma kurullarıyla koordineli bir çalışma yapmalarının gerekliliği, bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Yerine konulması mümkün olmayan kültür emanetlerinin bilinçsizce sürdürülen sosyal ve ekonomik etkinliklerin sonucunda yok olması bu şekilde önlenemez.

Tahribata yol açan nedenlerin ikincisini, bitki örtüsü, deprem, erozyon, toprak çökmesi, dere/nehir taşması gibi doğal etkenlerin yanı sıra, yangınların oluşturduğu

sonucuna ulaşılmıştır. Doğal tahribatın başında yabancı bitkilerin sebep olduğu tahribat gelmektedir. Yabancı bitkiler yapı duvarlarının çatlamasına ve hatta yıkılmasına, temellerin zayıflamasına sebep olabilmektedir. Özellikle kırsal kesimlerdeki su kemerlerinde ve yüksek tepelerde yer alan kalelerde görülen bu tahribat türüne karşı, koruma ve konservasyon çalışmalarına hız verilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Yapının özgün kimliğinin ve/veya mimarisinin değiştirilerek farklı işlevlerle kullanıldığı ya da kullanılıyor olduğu uygulamalar olarak tanımladığımız ardıl kullanımlardan kaynaklı tahribat türü de Bizans yapıları üzerinde gözlenen tahribat türleri arasında üçüncü sırada yer almıştır. Özellikle kent merkezlerindeki yapılarda karşılan bu tahribatın en belirgin zararı, mevcut yapıların tarihi değerlerini ve özelliklerini yok etmesidir. Ayakta olan ve yaşatılması gereken Bizans yapılarının yeni işlevlerle kullanılması durumunda yapının özgün değerlerinin korunmasına öncelik verilmesi gerekmektedir. Bu, tarihi ve geleceğe dair bir sorumluluk olduğu kadar kültürler arası ilişkilerin de kalıcı bir anlam kazanmasına olanak sağlayacaktır.

Tahribat türleri arasında oransal olarak dördüncü sırada yer alan kaçak kazıların, Bizans yapıları üzerinde, genellikle yapının tamamen yok olması ile sonuçlanmasa da önemli ölçülerde zarar verdiği gözlenmiştir. Özellikle Bizans yapılarının duvarlarının yıkılması, zemin döşemelerinin yok edilmesi, bezemelerin tahrip edilmesi şeklinde sonuçlanan bu tahribat türünün engellenmesi için denetimlerin daha sıklıkla yapılması gerekmektedir. Marmara Bölgesi'nde yoğun olarak, bölgenin güneyinde, Adapazarı çevresinde ve Trakya'nın iç kısımlarında gözlenen kaçak kazılarla mücadelede yöre halkının bilinçlendirilmesinin önemi büyüktür. Gittikçe büyüyen ekonomik sıkıntıların insanları kolay ve çabuk para kazanma hırsıyla kültürel emanetlere yönlendirdiği de arazi çalışmaları sonucunda ulaşılan önemli sonuçlardandır.

Marmara Bölgesi'ndeki Bizans yapıları üzerinde görülen diğer bir tahribat türü de, bölgenin coğrafi şartları ve Bizans yapılarının bulunduğu yerlerin tarım alanları dışında olması nedeniyle, —diğer tahribat türlerine göre daha az etkili olan— tarım faaliyetleridir. Tarım alanlarını genişletmek, tesviye ve teraslama yapmak, sulama kanalı açmak şeklinde sistemler oluşturmak gibi kimi zaman yöre halkı tarafından haklı görülen bu tahribat, aslında bilgisizliğin ve bilinçsizliğin sonucudur. Kültür varlıklarının olduğu tarım alanlarında, kültür varlıklara zarar vermeyecek şekilde zirai üretimin devam etmesi için çiftçiler bilinçlendirilmeli ve bu gibi durumlarda uzman desteği alabilmeleri sağlanmalıdır.

Arazi çalışmaları sırasında tescilli yapıların ve arkeolojik yerleşmelerin dahi tahribata maruz kaldığı saptanmıştır. Tescilli ya da tescilsiz, eserlerin yapılaşmaya açılması, binlerce yıllık kültür birikiminin yok edilmesine yol açmaktadır. Tarım ve yapılaşma faaliyetleri ile kaçak kazıların tescil sonrası da devam etmesi, bazı durumlarda ise daha yoğun olarak süregelmesi, yerleşmelerin sürekli gözlem altında tutulmasını bir zorunluluk haline getirmektedir. Bu ise kanımızca ancak o yöre halkının bilinçlenmesi, söz konusu kültür varlıklarını benimsemesi ve korumaya yönelik katkılarıyla gerçekleşebilecektir.

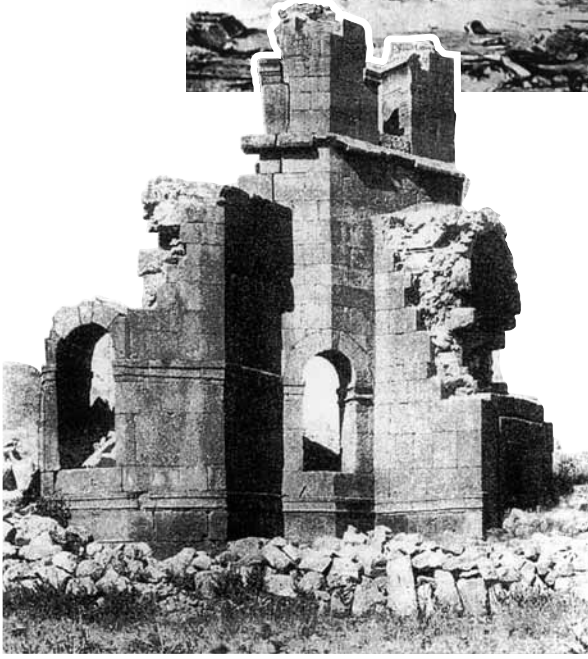
Bu metinde Marmara Bölgesi'nde 2008 yılında gerçekleştirilen TAYEx / Tay Keşif Gezisi'nin sonucunda gözlemlenen tahribata dair öne çıkan örneklerden bir bölümüne yer verilmiştir. TAY Projesi'nin İnternet sayfasında yer alan veritabanlarından bölgedeki diğer yapılar üzerindeki tahribata dair bilgilere ulaşılabilir.

SAPTAMALAR VE ÖNERİLER

Binbir Kilise No: 8,
Karaman.

1830,
gravür Leon de Laborde

1900,
foto J.W. Crowfoot

1970,
foto S. Eyice

Bu rapor, Marmara Bölgesi'nde gerçekleştirilen çalışmalarımız sırasında belgelemiş olduğumuz tahribata karşı acil önlem alınmasının gerekliliğini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. TAY Projesi, Marmara Bölgesi'ndeki Bizans yapılarını kapsayan

2008 yılı çalışmalarıyla elde ettiği verileri, TAY veri tabanlarında güncellemektedir. Bu açıdan mevcut rapor, bölgede süren tahribatın ayrıntılı bir fotoğrafını sergileyen bir ara rapor niteliğindedir.

TAY Keşif Gezisi 2008 Marmara Bizans arazi çalışmaları sonucunda, TAY Projesi'nin 2000 yılından bugüne elde ettiği arazi deneyimlerinin sürekli vurguladığı tahribata yönelik saptamalarının geçerliliğini koruduğu sonucuna ulaşılmıştır. Önceki raporlarda sunduğumuz saptamalara yönelik önerilerin bir kısmını özetlersek:

- Taşınmaz kültür varlıklarının ve arkeolojik yerleşmelerin nasıl oluştukları, hangi uygarlığın ve kültürün emaneti oldukları ve ülkemiz için ne kadar büyük değer taşıdıkları konusunda kamuoyu ve konuyla doğrudan ilgisi bulunmasa bile tahribata neden olan resmi kurum ve kuruluşlar bilgilendirilmelidir.
- Bilinen bütün yapıların ve arkeolojik yerleşmelerin tescil işlemleri derhal başlatılmalı, devam eden tescil işlemleri de hızlandırılmalıdır.
- Tescil edilmiş ya da edilmemiş göz önünde olan / bilinen bütün yerleşmelerde derhal korumaya yönelik önlemler alınmalı ve tescil edilmiş yapıların ve yerleşmelerin tescil dereceleri düşürülerek buralarda yapılaşmanın önü açılmamalıdır.
- Tarihi değerlerimiz sadece birer turizm ve rant değeri olarak gündeme getirilmemelidir ve ülkemizdeki bütün kültürel değerler için “miras değil emanet” oldukları bilinci yaygınlaştırılmalıdır.
- Ülkemizde kültürel varlıkların korunmasına ilişkin kültür, yerel yönetimler, bayındırlık, tarım ve ormanla ilgili devlet birimleri arasında neredeyse hiçbir koordinasyon mevcut değildir. Kültürel değerlerin korunmasına ilişkin, ilgili birimler arasında koordinasyon kurulmalı ve bu koordinasyonun işleyen bir yapı olarak sürekliliği sağlanmalıdır.

Bunlara ek olarak 2008 yılı çalışmalarımız sonucunda acil önlem alınması gereken birkaç başlık ve kültür varlıklarının korunmasına yönelik bazı öneriler şunlardır:

- Marmara Bölgesi genelinde yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkan sorunlardan biri yerel yönetimlerin, bölgelerindeki taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin bilgi yetersizlikleridir.

Bu sorun ancak merkezi, kapsamlı ve bütünlüklü bir çabayla ortadan kaldırılabılır. Sorunun giderilmesi, aynı zamanda bölge halkının da bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi anlamına geleceğinden, yapılar üzerindeki tahribatın da aynı oranda azalacağı açıktır. Türkiye genelinde merkezi idarenin, ilgili kurumların (Kültür ve Turizm Bakanlığı, DSİ, Karayolları vd.), üniversitelerin ve yerel yapıların, TAY Projesi'nin 15 yıldır güncelleyerek oluşturduğu envanter sisteminden daha yoğun yararlanması gerekmektedir.

- 2008 yılı çalışmalarımız sonucunda saptadığımız belki de en önemli sorun, bölgedeki müzelerin donanım, yetişmiş kadro ve bilgi eksiklikleriyle, bölgelerindeki sorunlara ilgisiz ve tepkisiz hale getirilmiş olmalarıdır. Örneğin, İznik Müzesi sorumluluğundaki Böcek Ayazması, İznik Ayasofyası ve Elbeyli Hipojesi gibi yapıların, müzenin donanım yetersizliği ve kadro eksikliği nedeniyle uzun zamandır

kapalı oldukları görülmüş, çalışmalarımız sırasında içlerine girilememiş ve yapıların içleri belgelenememiştir. Aynı şekilde, İstanbul'da ayakta kalmış tek büyük erken devir bazilikası olan Studios Manastırı (İmrahor Camii) da ziyarete kapalıdır. Ayasofya Müzesi'ne bağlı olan bu yapı, müzelerin kadro ve donanım eksikliğinden kapalı kapılar ardında bırakılan Bizans eserlerinin en çarpıcı örneklerindendir. Ayrıca Kırklareli Müzesi'ndeki envanter eksikliği nedeniyle, il sınırları içindeki yer tarifi eksik olan yapıların bilgileri alınamamıştır. Çalışmamız kapsamında tanık olunan bu gibi sorunlar, mevcut halleriyle Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı teşkilatların tahribata da tepkisiz kaldıklarını –ya da bakanlıkça yetkisiz bırakıldıklarını– göstermektedir.

Müzelerin kendi bölgelerinde yapılan araştırma ve kazıların bilgilerine kolaylıkla ulaşabilmeleri için bilgisayar destekli bölge envanterlerini ivedilikle oluşturmaları gerekmektedir. Bölge envanterleri oluşturulurken, farklı kurum ve kuruluşların daha önceden yapmış oldukları envanterlerden ve o bölgelerde çalışan ya da çalışmış olan bilim insanlarının katkılarından yararlanılmalıdır. Başta üniversiteler olmak üzere, ilgili kurumlarla güçlü bir koordinasyon içine girmeleri de, bu sorunun çözümünü kolaylaştıracak yollardan biridir. Ayrıca, hazırlanan bölgesel envanterler, ulusal bir veri havuzunda toplanarak, ilgililerin istediği zaman ağlar üzerinden ulaşabileceği bir bilgi kaynağı haline getirilmelidir.

- Sultançayır Kalesi ve Deliklikaya Mezar Odaları gibi pek çok yapıda karşılaştığımız taş ocağı, maden ve fabrika gibi işletmelerin bu alanlardaki tarihi yapılara büyük zararlar verdiği ve adı geçen yapılarda olduğu gibi bu alanlardaki yapıların tamamen ortadan kalkmasına sebep olduğu görülmüştür.

Sit alanlarının oluşturulmasının ve ocak, maden gibi işletmelere ruhsat verilirken bölgenin tarihsel yapılaşmasının göz önünde tutulmasının önemi bir kez daha görülmüştür. İlgili kurumlar arasında bir koordinasyon olmaksızın verilen işletme izinlerinin, kültürel varlıklar üzerinde geri dönüşü olmayan zararlar vereceği açıktır. Bu noktada, örneğin, Kırklareli'nin Vize ilçesine bağlı Çakıllı kasabası yakınlarında yapılacak olan çimento fabrikasının, çevrede bulunan Bizans Dönemi su kemerlerine ve çalışmamız sırasında yakın dönemde kaçak kazılarla gündeme gelmiş olan Lala Alanı'ndaki sarnıçlara zarar vermeyecek şekilde ele alınması gerekmektedir. Maden, ocak ya da fabrika gibi işletmelerin yerleri belirlenirken taşınamaz kültür varlıklarının olduğu bölgelerin seçilmemesi gerekmektedir.

- 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 50. maddesindeki, "Kültür ve Turizm Bakanlığı'na define arama ruhsatnamesi verilebilir" hükmü kolay para peşinde olan ve arkeoloji ve tarih sevgisiyle ilgisi olmayan kişilerin gerçekleştirdiği bilimsellikten uzak olarak yapılan kazılara yasal zemin hazırlamaktadır. 2005 yılından beri, özellikle Edirne'nin gündeminden düşmeyen bu sürecin, kentin arkeolojik ve kültürel altyapısına büyük zarar vereceği açıktır. Ruhsatlı/izinli define kazılarının bilimsellikten uzak olması, Türkiye'deki pek çok örnekle sabittir.

Bunun içindir ki, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 50. maddesinin tamamen ortadan kaldırılması ve hiçbir definecilik faaliyetine ruhsat verilmemesi tahribatın yasal kılıfla gerçekleştirilmesini engelleyecektir.

- 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun’da, yenileme alanlarının belirlenmesi ile uygulama başlıklarındaki yasal esneklikler ve eksiklikler, kültür varlıklarına doğrudan bir rant gözüyle bakılması endişesini gündeme getirmiştir. Bu gibi yasaların yerine, koruma ve yaşatma başlıklarında daha etkili ve doğrudan korumaya yönelik yasalara ihtiyaç duyulduğu açıktır. Özellikle Zeyrek ve çevresinde, Süleymaniye’de ve Tarihi Yarımada’nın pek çok noktasında uygulanmaya başlanan “yenileme alanları” kapsamında başlatılan çalışmaların kentin tarihi yapıları açısından hiç de olumlu sonuçlar yaratmadığı/yaratmayacağı açıktır.

Bu yasanın en önemli maddelerinden 3. Madde’deki “Yenileme alanları olarak belirlenen bölgelerde il özel idaresi ve belediye tarafından hazırlanan veya hazırlatılan yenileme projeleri ve uygulamaları, ilgili il özel idareleri ve belediyeler eliyle yapılır veya kamu kurum ve kuruluşları veya gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine yaptırılarak uygulanır” paragrafının mutlaka değişmesi gerekmektedir. Projelerin kimler tarafından uygulanacağını belirten bu maddeye alanlarında uzman kişilerin görevlendirilmesi esası getirilmelidir. Daha baştan, yenileme alanı belirlenirken kurulacak olan —ve ranta yönelik olmayan— bir bilim kurulunun ya da koruma kurullarının denetimi esas alınmalı ve yenileme alanları içinde kalan tarihi yapıların korunması sağlanmalıdır. Ayrıca tarihi yapıların çevreleri de bu yenileme alanları kapsamında tarihi özelliklerini etkilemeyecek şekilde ele alınmalıdır.

Ayrıca bu yasanın 1. Madde’sindeki bu kanunun amacı olarak belirtilen “belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır.” maddesi tamamen kaldırılmalı, sit alanlarının ve çevrelerinin yapılaşması tehlikesi ortadan kaldırılmalıdır. Yasalarla koruma altına alınan sit alanlarının, yine yasalarla yapılaşmaya olanak verecek şekilde değerlendirilmesi engellenmelidir.

- Bölgenin pek çok yerinde karşılaşılan ve tahribat türleri arasında “ardıl kullanım” olarak tanımladığımız, tarihi yapıların özgün işlevleri ve yapısal özellikleri değiştirilerek farklı amaçlarla kullanılmasından doğan tahribat, önemle üzerinde durulması gereken bir diğer durumdur. Ayakta kalmış ve kullanılabilir yapılar üzerinde, daha sonraki dönemlerde farklı amaçlarla kullanımın devam etmesi olağandır, ancak özellikle son yıllarda gerçekleştirilen “onarım”, “restorasyon” ve “yenileme” gibi çalışmalarla mevcut yapıların tarihi kimliği ve özelliklerinin ortadan kaldırıldığı görülmüştür.

Bizans Dönemi yapılarında sıkça karşılaşılan bu tahribatın ortadan kaldırılması için, halen kullanılan ya da kullanılması düşünülen yapılar üzerindeki çalışmaların, o yapıların tarihi kimliklerine zarar vermeyecek şekilde ele alınması ve koruma prensiplerinden ödün verilmemesi gerekmektedir. Son

yıllarda hızla artan “yenileme alanları”yla ve ilgili yasalarla benimsenen, yenilenerek korunması ve kullanılarak yaşatılması olgusuna bir son verilmeli, zorunluluk dışında, yapıların salt maddi getirileri önemsenerek kullanılmaları engellenmelidir. Tarihi yapıların, ardıl kullanımlarında sürekli ve kapsamlı denetimlerin de önemi büyüktür. Belirli aralıklarla düzenli olarak gerçekleştirilecek bu denetimler, koruma kurulları ve müzeler gibi kurumlarca ya da oluşturulacak bağımsız bilim kurullarınca yapılmalıdır. Güncel bir sorun başlığı olarak, son dönemde, İstanbul 2010 Kültür Başkenti çalışmaları kapsamında yoğunlaşan restorasyon uygulamaları bu kapsamda değerlendirilmelidir. Ardıl kullanım tahribatının en büyük zararlarının denetim eksikliğinden ve bilinçsiz kullanımlardan kaynaklandığı açıktır.

- İstanbul’daki “Tarihi Yarımada”, başta İstanbul olmak üzere Türkiye’nin en önemli tarihi alanlarından biri olarak hakettiği değeri ve ilgiyi görmemektedir. 1985 yılından beri UNESCO Dünya Miras Alanları Listesi’nde İstanbul’un Tarihi Alanları tanımı içinde bulunan Tarihi Yarımada’da yıllardır süregelen çarpık ve plansız yapılaşmanın kötü etkileri, yer altındaki ve üstündeki bütün tarihi yapılar için oldukça önemli bir sorun haline gelmiştir.

Neredeyse geri dönülemez bir hal alan bu tahribatın bölgeye yönelik gerekli yasaların hızla çıkarılmasıyla sonlanması ve korumaya yönelik önlemlerin hızla alınması gerekmektedir. Yapılacak olan imar planlarında, Tarihi Yarımada, ayrıcalıklı alan olarak kabul edilmeli, bu bölgedeki tüm imar faaliyetleri arkeologlar, sanat tarihçiler, mimarlar, şehir plancıları gibi meslek mensuplarının da olduğu merkezi kurulların denetiminde yapılmalıdır. Bu raporun, “Tahribatın Görsel Belgelerinden Örnekler” bölümündeki görsellerin önemli bölümünün Tarihi Yarımada’dan olması bu durumu açıklayan bir sonuçtur.

- Farklı nedenlerden ötürü zamanla eskimiş, köhnemiş, yıpranmış ya da kimi durumlarda terk edilmiş, vazgeçilmiş kentsel dokunun, günün sosyo-ekonomik ve fiziksel koşulları göz önünde tutularak değiştirilmesi, dönüştürülmesi, ıslah edilmesi ve yeniden canlandırılarak kente kazandırılması olarak ifade edilen kentsel dönüşüm projelerinin kentin kültürel ve tarihi değerlerine büyük zararlar verdiği açıktır. Rant kaygısının ön planda olduğu bu projelerin kentin tarihi birikimi üzerinde hegemonya kurmaya başlaması ciddi bir sorun olarak gündemden düşmemektedir. Yapılması düşünülen projelerin, kentin tarihsel birikiminin kent gelişimi üzerinde sorun yaratmayacak şekilde tasarlanması gerekmektedir. Bu anlamda İstanbul’da gerçekleştirilen Marmaray Projesi, Üçüncü Köprü Projesi, metro kazıları ve kentsel dönüşüm projeleri olarak anılan projelerde yaşanan sıkıntılar kamuoyunun olduğu kadar konuyla doğrudan ilgili olanları da rahatsız etmektedir.

Bu rahatsızlıkların ortadan kaldırılması için, şeffaf, kamuya dönük uygulama politikaları geliştirilmelidir. Örneğin, Marmaray Projesi’nin Yenikapı bölümünde Bizans kalıntılarının proje başlamadan yapılan çalışmalarla ya da projenin fizibilite çalışmaları kapsamında değerlendirilmiş olmasının, bugün yaşanan sıkıntıları ortadan kaldırılabileceği açıktır. Ayrıca kentsel dönüşüm projelerinin sebep olduğu sosyal sorunlar, kent sakinlerini yeni yaşam alanlarına yönlendirmekte ve bu süreç kentin tarihsel bütünlüğünü de derinden etkilemektedir.

- Bölgenin Bizans Dönemi için yapılan yayın taramaları ve arazi çalışmaları sonucunda Trakya'nın orta kısımlarında, yani Malkara'nın kuzeyi, Uzunköprü'nün doğusu ve Lüleburgaz arasında kalan bölgede, Marmara Bölgesi'nin güneyinde, Balıkesir ilinin iç kısımlarını kapsayan bölümlerinde ve Kocaeli ilinin kuzeyinde Bizans Dönemi yapılaşması tespit edilememiştir. Bizans başkentinin bu kadar yakınında ve dönemin geçiş yolları üzerinde olan bu bölgeler için görülen bu boşluk, ancak araştırma ve yayın eksikliği ile açıklanabilir.

Bilimsel çalışmalarda uzun zamandır kabul edilen yöntemin değiştirilmesi gerekmektedir. Bir bölge üzerinde kazı ya da yüzey araştırması izni alan araştırmacıların çalıştığı dönem, çalışacağı süre ve çalışma alanı kesin olarak belirtilmeli; bu alanlar üzerindeki tek söz söyleme hakkının aynı araştırmacıya ait olması durumu sonlandırılmamalıdır. Bir alana verilen izin, çalışılan dönem, bölge, kapsam ve süre gibi başlıklarla sınırlandırılmalı ve farklı araştırmacıların da aynı bölge üzerinde çalışma yapmalarına olanak sağlanmalıdır. Ayrıca, araştırma süresince, standartları önceden belirlenmiş, belirli periyodlarla ve uluslararası nitelikli bilimsel yayın yapma; araştırma süresinin sonunda da kapsamlı bir final yayını yapma zorunluluğu getirilmeli ve araştırma/kazı izninin devamı için koşul sayılmalıdır.

- Özellikle geçmiş yıllarda Trakya'da gerçekleştirilen belgeleme ve yüzey araştırmalarında tespit edilen taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin yapılan tanımlamaların azlığı, eksikliği, yetersizliği ve birçoğunun da yanlışlığı, bölgede yeni ve kapsamlı bilimsel çalışmaların, sistemli yüzey araştırmalarının gerekliliği sonucunu ortaya koymaktadır. Dimitoka Şapeli, Ayazmatepe Su Kanalı, Kızılağaç Ayazması, Manastır Mevkii Ayazması ve Midye Şapeli gibi yapılarda karşılaşılan bu durumun giderilmesi için de yeni araştırmaların yapılması ve/veya yapılan çalışmaların güncellenmesi gerekmektedir. Adı geçenler ve daha birçok yapı, mevcut yayınlardaki yer tariflerinin yetersizliği nedeniyle bulunamamıştır.

Yeni çalışmalarda çağdaş teknolojiler kullanılarak yer, yön ve tarif eksikliklerinin giderilmesi daha sonra bölgede çalışacak bilim insanlarının araştırmaları ve tahribatın engellenmesi açısından da hayatidir. Kültür varlıklarını korumanın ilk adımının, onların coğrafi konumlarının kesin olarak bilinmesi olduğunu düşünmekteyiz.

- Marmara Bölgesi'nde gerçekleştirilen farklı zamanlardaki araştırmalar sonucunda, yapıların farklı isimlendirilmesi, yapılan çalışmalar sonucundaki saptamaların farklılığı karşılaşılan sorunlardan bir diğeridir. Örneğin; yaptığımız çalışmalar sonucunda farklı kaynaklarda farklı adlarla anılan, Midye Kalesi ile Çingene Kalesi'nin, Karacakaya Kalesi ile İznik'te Sur Kalıntısı'nın, Adliye Kalesi ile Akçukur Kalesi'nin, Burcun Kale ile Kale Tepe Kalesi'nin, Ahmetli Kalesi ile Büyükçekmece Kalesi'nin, Palamutdere Su Kanalı ile Vize-Saray Su Yolu'nun büyük ihtimalle aynı yapılar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu sorunun ortadan kaldırılması için araştırmacılara büyük sorumluluk düşmektedir. Yüzey araştırmalarının bilimsel ilkelerle ele alınması, araştırma bölgesinin grid sistemle taranması, araştırma sırasında, yerel yetkililer ve ilgili kurumlarla koordinasyon sağlanması, araştırma alanının ve süresinin net olarak belirlenmesi, araştırma sırasında yapılan belgelemenin, özellikle yer

tespiti noktasında modern teknolojilerden yararlanılması ve bu imkanların kullanımının maddi olarak da teşvik edilmesi, yerel halkın bilgisine danışılması ve çalışma süresince halkın bilinçlendirilmesi ve son olarak her araştırmanın sonucunu ilgililerin ya da gelecek araştırmacıların kolaylıkla ulaşabileceği bölgesel ve/veya ulusal bir yayın/envanter sistemi dahilinde yayınlanması gerekmektedir.

- Ülkemizde pek çok tarihi ve arkeolojik alanda olduğu gibi, Marmara Bölgesi'nin de çeşitli yerlerinde Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlı birimler tarafından, yeni orman alanları oluşturmak ya da mevcut orman alanlarının rehabilitasyonu adına düzensiz ve plansız ağaçlandırma yapılmaktadır. Benzer şekilde, tarihi yapıların çevrelerine, hatta kimi durumlarda içlerine –özellikle yerel idareler eliyle– ağaçlar dikilmektedir.

Yapılan bu ağaçlandırma çalışmaları, mevcut yapıların ya da tarihi alanların çevrelerinin park, mesire yeri, piknik alanı haline getirilerek güzelleştirilmesi ya da yeni orman alanları oluşturulması gibi iyi niyetli olsalar bile, dikilen ağaçlar tarihi yapılara büyük zarar vermektedir. Herhangi bir bölgede yapılacak olan ağaçlandırma çalışmaları başlamadan, bu çalışmayı yapacak olan kurum (Çevre ve Orman Bakanlığı, belediyeler vd.), ilgili kurumları (müzeler, koruma kurulları vd.) bilgilendirmeli ve onayını almalıdır. Ağaçlandırma çalışmaları da yapılara ya da tarihi yerleşmelere zarar vermeyecek şekilde kontrollü olarak yapılmalıdır. Bu gibi sorunların temelinde, yukarıda da vurgulanan, bölgesel envanterlerin eksikliği görülmektedir.

TAY Keşif Gezisi'nin gözlemlediği ve belgelediği kültür varlıkları tahribatının en önemli nedeni envanter ve bilgi eksikliği ile bilinçsiz uygulamalardır. Dolayısıyla yeni üretilecek eğitim politikalarıyla halkın ve genç kuşakların bilgilendirilmesi, ilgili ve yetkili kurumların ivedilikle üzerinde durması gereken bir konudur.

Ancak geçmişini iyi bilenler, bugünlerini ve geleceklerini daha iyi yaratacaklardır. TAY Projesi bu nedenle, yukarıda vurguladığı eğitsel zorunluluğu, bugün sahip olduğumuz kültürel değerleri bilmek, bunları belgeleyerek, korunmaları konusunda toplumun tüm kesimlerini harekete geçirmek zorunluluğuyla birlikte algılamaktadır.

SONUÇ

Marmara Bölgesi özelinde yoğun, plansız ve çarpık kentleşmenin etkisi gözle görülür bir sorun olarak tahribat nedenlerinde başı çekmektedir. Ardıl kullanım gibi diğer tahribat türleri de plansız ve çarpık yapılaşmanın neden olduğu tahribatın bir anlamıyla türevi niteliğindedir. Çalışmalarımız sonucunda görülmüştür ki, Bizans yapılarına ve diğer taşınamaz kültür varlıklarına verilen zararların başında imar, yol, ardıl kullanım gibi yapılaşmadan kaynaklı zararlar, yani maddi gerekçelerle gerçekleştirilen tahribat gelmektedir.

Görüş ve önerilerimiz, “Miras değil, emanet!” olarak kavranması gerektiğine inandığımız, bir daha yerine konamayacak bu kültür varlıkları konusunda daha fazla kayıp vermemek, acil çözümler geliştirmek ve önlemler almak için yukarıda özetlenmeye çalışılmıştır.

Bu belge TAY Projesi’nin Türkiye’nin tümünde yaklaşık 8 yıldır yürüttüğü tespit çalışmaları sonucunda sizlere gönderdiği bölgesel raporların şimdilik sonuncusudur. Biz, TAY Projesi olarak, bir yandan asli işimiz olan Türkiye’deki kültürel emanetlerin envanterini tamamlamayı, sürekli güncellemeyi ve kamuoyuyla paylaşmayı sürdürürken, diğer yandan da tahribatı izlemeye devam edeceğiz. Bu konuda ulusal ve uluslararası kamuoyunu ve yetkilileri uyarma görevimizi aralıksız sürdüreceğiz.

TAY Keşif Gezisi Marmara Bölgesi Bizans çalışmaları neticesinde saptanan tahribat türleri, kent merkezleri ve kırsal kesimde farklı oranlarda olmasına karşılık Türkiye’nin geri kalan bölgelerindeki türlerle hemen hemen aynıdır. Türkiye’nin bütününde olduğu gibi Marmara Bölgesi’ndeki kültürel emanetlere ve arkeolojik kalıntılara yönelik tahribat genel olarak belirli bir bölgeye ve yapılaşma türüne has değil, **yaygın, yoğun ve sürekli**dir.

Ayrıca, her raporda altını çizerek belirttiğimiz gibi, tahribat ve diğer konularda 15 yıllık birikim ve deneyimlerimizi kültür varlıklarının korunmasına, araştırılmasına, bu bilginin gelecek kuşaklara taşınmasına inanan tüm kişi ve kuruluşlarla paylaşmaya da hazırız.

MARMARA - BİZANS DÖNEMİ

BÖLGEYLE İLGİLİ GENEL SONUÇLAR:

Araştırma süresi: 88 gün (Nisan-Eylül 2008)

Toplam katedilen yol: 16804 km

Araştırılan iller: Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Edirne, İstanbul, Kırklareli, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ, Yalova

Kaydedilen görsel malzeme:

16.126 adet (36.6 Gb) dijital fotoğraf

165 Gb film

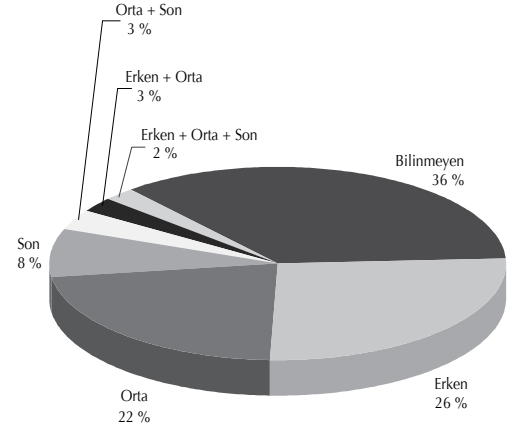
BÖLGEYLE İLGİLİ ARKEOLOJİK SONUÇLAR:

Araştırılan dönem: Bizans Dönemi

Hedeflenen yapı sayısı: 466

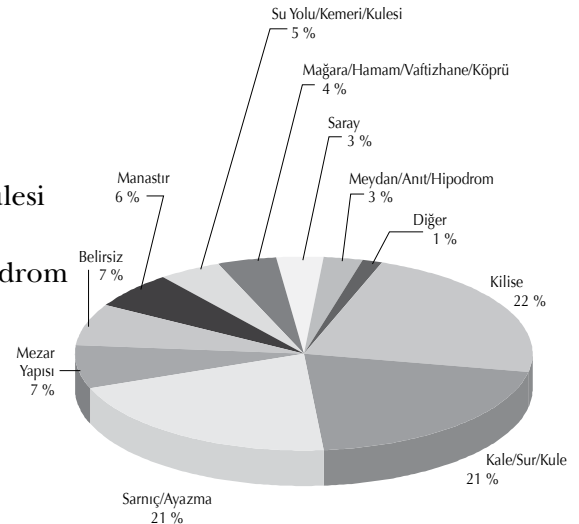
Hedeflenen yapıların **evrelere** göre dağılımı:

123	Erken
104	Orta
38	Son
12	Erken + Orta
1	Erken + Son
15	Orta + Son
9	Erken + Orta + Son
164	Bilinmeyen

Hedeflenen yapıların **türlere** göre dağılımı:

105	Kilise
96	Kale/Sur/Kule
96	Sarnıç/Ayazma
33	Mezar Yapısı
28	Manastır
21	Su Yolu/Kemeri/Kulesi
15	Saray
14	Meydan/Anıt/Hipodrom
5	Mağara
5	Hamam
5	Vaftizhane
4	Köprü
33	Belirsiz
6	Diğer

Gidilemeyen yapı sayısı:

30 (Askeri bölge içinde kalan; araştırmacılarca adından başka bilgi verilmeyen; tahrip edilmiş ya da tümüyle yok olmuş yapılar)

Bulunamayan yapı sayısı:

44 (Araştırmacılarca yer tarifi yetersiz olanlar; tahribat nedeniyle tümüyle yok edilmiş olanlar; çağdaş yapılaşma altında kalmış olanlar)

Araştırılan yapı sayısı (Gidilen ve yeni bulunan):

427

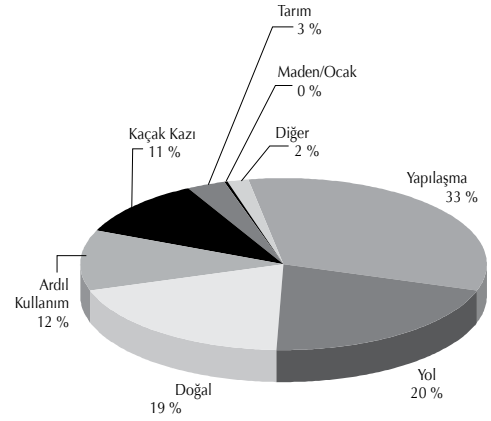
BÖLGEYLE İLGİLİ TAHRİBAT SONUÇLARI:

Tahribatın belgelendiği yapılar:

377

Tahribatın **türlere** göre dağılımı¹:

228 Yapılaşma
142 Yol
135 Doğal
80 Ardıl kullanım
76 Kaçak kazı
20 Tarım
3 Maden/Ocak
11 Diğer

(Yukarıdaki sayısal değerler, aynı yapı üzerinde varolan, birden fazla tahribat türünü de içermektedir)

BÖLGENİN GENEL TAHRİBAT TÜRÜ:

Marmara Bölgesi Bizans yapıları üzerindeki tahribatın yoğunluğunu, plansız kentleşme sonucu ortaya çıkan yapılaşma oluşturmaktadır. Başta İstanbul olmak üzere, Kocaeli ve Bursa'da plansız ve çarpık kentleşmenin Bizans yapıları üzerindeki etkisinin geri dönülemez boyutlara ulaştığı görülmüştür. Ayrıca, yoğun bir ulaşım ağına sahip

¹ Tahribat türlerinin açıklamaları:

Yapılaşma: Ev, otel, benzinlik, tatil sitesi, park, baraj, fabrika, elektrik direği, doğalgaz hattı, antik yerleşme, çağdaş mezarlık vd.

Ardıl kullanım: Yapının özgün işlevi ve/veya mimarisinin değiştirilerek farklı amaçlar için kullanıldığı durum (kilisenin camiye, manastırın ahıra dönüştürülmesi, sarnıcın depo olarak kullanılması vd.)

Tarım: Her türlü tarımsal faaliyet (ağaçlandırma, ekim, tesviye, toprak çekme, teraslama, sulama kanalı vd.)

Kaçak kazılar: Definecilik

Maden/Ocak: Taş, kireç, kum ocağı vd.

Yol: Anayollar, tali yollar, köy yolları, demiryolları, köprü vd.

Doğal: Deprem, yangın, erozyon, toprak çöküntüsü, bitki örtüsü, dere, nehir taşması vd.

Diğer: Uygunsuz müdahale, restorasyon vd.

Marmara Bölgesi'nde, özellikle de Kocaeli, İstanbul, Bursa ve Adapazarı'nda belediyeler, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, DSİ ve Karayolları gibi kurumların neden olduğu tahribat dikkat çekicidir. Bölgedeki büyük kentlerde ve konut yoğun alanlarda karşılaşılan bu tahribat türüne ek olarak, yeni açılan ve genişletilen yol çalışmalarının etkisi de büyüktür. İzmit, Silivri, Çatalca, Vize, Hereke gibi nüfusu hızla artan merkezlerde de yol ve yapılaşmanın etkileri açık bir şekilde görülmektedir.

Bunlarla birlikte, gelişen teknolojiler ve toplumun ihtiyaçları kapsamında karayolu, su deposu, yüksek gerilim hattı, rüzgar türbinleri, fabrika ve baraj gibi unsurların konumlandırılmasında kültürel emanetlerin veya yakın çevrelerinin seçilmesi kültür varlıklarına verilen geri dönüşü olmayan zararın daha da artmasına yol açmaktadır. İstanbul, Bursa, Kocaeli gibi iller ve civarlarındaki plansız yapılaşmanın ve yeni rant alanlarının yol açtığı tahribat, bölgede dikkate alınması gereken en önemli unsurlardan biridir.

Marmara Bölgesi'nde, özellikle kent merkezlerinin dışında kalan alanlarda ve bu alanlardaki hemen hemen bütün yapılarda görülen kaçak kazı tahribatı, yapılardaki tabakaların ve yapıya ait evreleri belirten duvar örgüsü, bezeme ve buluntu gibi unsurların bir daha bilimsel çalışma yapılamayacak düzeyde yok edilmesine yol açmaktadır. Kaçak kazıların öne çıktığı yerler, Kırklareli, İzmit ve Bursa çevresidir.

Özellikle Bizans yapılarında yoğun olarak görülen ve ardıl kullanım olarak adlandırdığımız tahribat türü de bölgede sıkça rastlanan tahribat türlerinden biridir. Bu tahribat türü, kent merkezi, köyler ve yaşam alanı dışında olmak üzere çeşitli gruplarda incelenebilir. Kent merkezlerine baktığımızda; camiye çevrilen kiliselerde mimari düzenlemelerin bir tahribat oluşturduğu gözlenmiştir. Özellikle dini gerekçelerle Bizans Dönemi'ne ait figüratif resimlerin, haç gibi dinsel motiflerin çeşitli yöntemlerle ortadan kaldırılması en önemli tahribat şeklidir. Ayrıca mermer yapı elemanlarının boyanması, zemin döşemelerinin yok edilmesi, açıklıklara çağdaş kapı ve pencere sistemleri takılması da dikkat çeken unsurlardır. Köylerde ise Bizans yapılarının daha çok depo, ahır ve ağıl olarak kullanıldığı görülmüştür. Modern yerleşmeler dışında kalan alanlardaki Bizans yapılarının, özellikle kalelerin, içlerinin mevsimlik ağıl, çevrelerinin ise tarla olarak kullanımının yoğun olduğu görülmüştür.

Genel tahribat türleri arasında ilgi çekici sonuçlardan biri de doğal tahribat olarak adlandırdığımız tahribat türünün, diğer tahribat türleri arasında önemli bir paya sahip olduğudur. Bizans yapıları özelinde, doğal tahribatın en çok etkili olduğu durum, yabancı bitki örtüsünün yapılar üzerinde sebep olduğu zararlardır. Ağaç köklerinin yapıların temellerine zarar vermesi, ağaç dallarının yapıların duvarlarını yıkmaya ya da duvar örgüsü içinde filizlenen köklerin büyüdülerinde duvarları deforme etmeleri, özellikle Marmara Bölgesi'nin ormanlık olan kuzey bölümlerinde sıklıkla karşılan bir durumdur.

Tahribat türleri arasında, en az yapılaşma kadar, tek başına etkisi en büyük tahribat türü ise maden ve ocak gibi işletmelerin vermiş olduklarıdır. Bölgenin tarihsel altyapısı değerlendirilmeden açılan bu madenlerin ve taş ocaklarının yapılara verdiği zararlar, özellikle, Balıkesir ve Bursa illerinde görülmektedir.

TAYEx 2008 sırasındaki gözlemler ışığında acil önlem alınması gereken yapılar:
313 adet

(Siyah olarak gösterilenler tümüyle tahrip edilmiş ya da yok olmuş yapılardır.)

Yapı	Tür	İl	İlçe	Köy/Mah./Semt	Tahribat Türü
Lentiana Kalesi	Kale	Balıkesir	Bandırma	Tophisar	Doğal, Kaçak Kazı
Anna Manastırı	Manastır	Balıkesir	Bandırma	Yenice	Kaçak Kazı, Doğal
Akhyraos Kalesi	Kale	Balıkesir	Bigadiç		Yapılaşma, Yol
Erdek Kalesi	Kale	Balıkesir	Erdek	Merkez	Yapılaşma, Yol
Keramidas Surları	Kale	Balıkesir	Erdek	Ocaklar	Kaçak Kazı, Doğal
Gönen'deki Kilise	Kilise	Balıkesir	Gönen	Kurtuluş	Yapılaşma
Poimannenon (Eski Manyas) Kalesi	Kale	Balıkesir	Manyas	Soğuksu	Doğal, Kaçak Kazı
Sultançayır Kalesi	Kale	Balıkesir	Susurluk	Sultançayır	Maden/Ocak
Taşköprü	Köprü	Bilecik	Osmaneli		Tarım, Doğal, Maden/Ocak
Kuleler Kale	Kale	Bilecik	Osmaneli		Tarım, Kaçak Kazı, Doğal
Gemlik Kalesi	Kale	Bursa	Gemlik		Yapılaşma, Yol
Gemlik Duvar Kalıntısı	Belirsiz	Bursa	Gemlik	Genç Ali Köyü	Tarım, Yol, Yapılaşma
Aberkios	Kilise	Bursa	Gemlik	Kurşunlu	Kaçak Kazı, Yapılaşma, Doğal
Abdülvahap Mezar Odası	Mezar Yapısı	Bursa	İznik		Kaçak Kazı, Diğer
Delikli Kaya Mezar Odası	Mezar Yapısı	Bursa	İznik		Maden/Ocak, Kaçak Kazı
Dırazali Mezar Odası	Mezar Yapısı	Bursa	İznik	Dırazali	Yol, Diğer
Karadere Köprüsü	Köprü	Bursa	İznik	Elbeyli	Doğal, Yol
Elbeyli Mezarlığı'nın GB'sındaki Mezar Odası	Mezar Yapısı	Bursa	İznik	Elbeyli	Kaçak Kazı, Diğer
Elbeyli Mezar Odaları 1, 3, 4, 5	Mezar Yapısı	Bursa	İznik	Elbeyli	Kaçak Kazı, Yapılaşma, Yol
İznik Eşrefzade Mahallesi Sarmıcı	Sarnıç	Bursa	İznik	Eşrefzade	Yapılaşma, Doğal, Diğer
Yeniören Kilise Kalıntısı	Kilise	Bursa	İznik	Hacıosman	Kaçak Kazı, Doğal
Hocaköy Mezar Odası	Mezar Yapısı	Bursa	İznik	Hocaköy	Kaçak Kazı, Doğal
Karacakaya Kalesi	Kale	Bursa	İznik	Karacakaya	Kaçak Kazı, Doğal
Karatekin Kalesi	Kale	Bursa	İznik	Karatekin	Tarım, Doğal, Yol
Kaynarca Kalesi	Kale	Bursa	İznik	Kaynarca	Tarım, Doğal, Kaçak Kazı
İznik'te Yapı Kalıntısı	Kilise	Bursa	İznik	M. Kemal Paşa	Yapılaşma, Doğal
İznik Arabacı Sok.'taki Altyapı	Belirsiz	Bursa	İznik	M. Kemal Paşa	Yapılaşma, Doğal, Yol, Diğer
İznik Kilise Kalıntısı 1	Kilise	Bursa	İznik	M. Kemal Paşa	Yapılaşma, Yol, Doğal
Ayasofya	Kilise	Bursa	İznik	Mahmut Çelebi	Doğal, Diğer
Böcek Ayazması	Vaftizhane	Bursa	İznik	Mahmut Çelebi	Yapılaşma
Koimesis Kilisesi	Kilise	Bursa	İznik	Mahmut Çelebi	Yapılaşma, Yol, Doğal
İznik Surları	Kale	Bursa	İznik	Merkez	Yapılaşma, Yol, Doğal, Kaçak Kazı
Kale Tepe Kalesi	Kale	Bursa	İznik	Müşküdere	Kaçak Kazı, Doğal
İznik Kilise Kalıntısı 2	Kilise	Bursa	İznik	Selçuk	Yapılaşma, Yol, Doğal
İznik Tiyatrosu Yakınındaki Kilise Altyapısı	Kilise	Bursa	İznik	Selçuk	Yol, Doğal

Yapı	Tür	İl	İlçe	Köy/Mah./Semt	Tahribat Türü
Trikonkos	Kilise	Bursa	İznik	Şerefiye	Tarım, Doğal
Berberkaya Mezar Odası	Mezar Yapısı	Bursa	İznik	Yenimahalle	Kaçak Kazı, Doğal
Eski Karaağaç Kalesi	Kale	Bursa	Karacabey	Eski Karaağaç	Yapılaşma
Uluabat Köprüsü	Köprü	Bursa	Karacabey	Uluabat	Yapılaşma, Doğal
Lopadion (Ulubat) Kalesi	Kale	Bursa	Karacabey	Ulubat	Ardıl Kullanım, Kaçak Kazı
Kestel Kalesi	Kale	Bursa	Kestel		Yapılaşma
Bursa Kalesi	Kale	Bursa	Merkez		Yapılaşma, Yol
Osman Gazi Türbesi	Kilise	Bursa	Merkez	Tophane	Ardıl Kullanım, Yapılaşma
Orhan Gazi Türbesi	Kilise	Bursa	Merkez	Tophane	Yapılaşma
Taksiarkhi Kilisesi	Kilise	Bursa	Mudanya	Kumyaka	Yapılaşma
Fatih Camisi	Kilise	Bursa	Mudanya	Zeytinbağı	Ardıl Kullanım, Yapılaşma
Ioannes Theologos Pelekete Manastırı	Manastır	Bursa	Mudanya	Zeytinbağı	Tarım
Medikion Manastırı	Manastır	Bursa	Mudanya	Zeytinbağı	Yapılaşma
Aya Sofiri Kilisesi	Kilise	Bursa	Mudanya	Zeytinbağı	Yapılaşma, Kaçak Kazı
Konstantinos Manastırı Kilisesi	Kilise	Bursa	Nilüfer	Gölyazı	Ardıl Kullanım, Kaçak Kazı
Gölyazı Kilisesi	Kilise	Bursa	Nilüfer	Gölyazı	Yapılaşma
Apollonia/Ulubat Kalesi	Kale	Bursa	Nilüfer	Gölyazı	Yapılaşma, Yol
Theodoros (Tahtalı) Kilisesi	Kilise	Bursa	Nilüfer	Tahtalı	Kaçak Kazı
Tahtalı Kalesi	Kale	Bursa	Nilüfer	Tahtalı	Yapılaşma, Kaçak Kazı
Kite Kalesi	Kale	Bursa	Nilüfer	Ürnlü	Tarım
Kiril Manastırı	Manastır	Bursa	Osmangazi		Kaçak Kazı, Doğal
Konstantin Manastırı	Manastır	Bursa	Osmangazi		Kaçak Kazı, Doğal
Osmangazi Yapı Kompleksi	Belirsiz	Bursa	Osmangazi		Yapılaşma
Erikli Yayla Kalıntıları	Belirsiz	Bursa	Osmangazi	Erikli Yayla	Kaçak Kazı
Çiftkayalar Kalesi	Kale	Bursa	Osmangazi	Gündoğdu	Yapılaşma, Doğal, Kaçak Kazı
Yürtyeri Manastırı	Manastır	Bursa	Yıldırım	Cumalı Kızık	Doğal, Kaçak Kazı
Elbeyli Mezarlığı'ndaki Mezar Odası	Mezar Yapısı	Bursa	İznik	Elbeyli	Kaçak Kazı
Kilise Tepesi Yapı Kompleksi	Yapı Grubu	Bursa	Yıldırım	Fidyekızı	Doğal, Kaçak Kazı
Karabiga Kalesi	Kale	Çanakkale	Biga	Karabiga	Ardıl Kullanım, Doğal, Tarım
Sestos Kalesi	Kale	Çanakkale	Eceabat	Yalova	Kaçak Kazı
Gökçeada Palaiokastro Kalesi	Kale	Çanakkale	Gökçeada	Dereköy	Doğal
Gökçeada Kaleköy Kalesi	Kale	Çanakkale	Gökçeada	Kaleköy	Doğal
Gökçeada Pyrgos Kulesi	Kule	Çanakkale	Gökçeada	Yuvalı	Yapılaşma, Doğal
Atık Hisar	Kale	Çanakkale	Merkez	Kayadere	Tarım, Doğal
Khrysopege Şapeli	Kilise	Edirne	Enez		Doğal
Kaleiçi 1 No'lu Şapel	Kilise	Edirne	Enez		Kaçak Kazı
Enez'deki Konut	Ev	Edirne	Enez		Kaçak Kazı, Doğal
Ayasofya	Kilise	Edirne	Enez		Yapılaşma
Triada Şapeli	Mezar Yapısı	Edirne	Enez		Yapılaşma, Kaçak Kazı
Gazi Ömer Bey Mahallesi Kilisesi	Kilise	Edirne	Enez	Gazi Ömer Bey	Yapılaşma, Yol

Yapı	Tür	İl	İlçe	Köy/Mah./Semt	Tahribat Türü
Yayla Kalesi	Kale	Edirne	Keşan		Kaçak Kazı, Yapılaşma, Doğal
Gökçetepe Kalesi	Kale	Edirne	Keşan	Gökçetepe	Doğal
Edirne Surları	Kale	Edirne	Merkez		Yapılaşma
Edirne Surlarının GD'sundaki Kilise	Kilise	Edirne	Merkez		Yapılaşma
Ayasofya	Kilise	Edirne	Merkez	Kaleiçi	Yapılaşma, Yol
Büyükkada Kadınlar Manastırı	Manastır	İstanbul	Adalar	Büyükkada	Yapılaşma, Yol
Taksiarkhi/Terevinthos	Manastır	İstanbul	Adalar	Sedefadası	Doğal
Okseia Manastırı	Manastır	İstanbul	Adalar	Sivriada	Kaçak Kazı, Yapılaşma, Doğal
Tavşanadası Manastırı	Manastır	İstanbul	Adalar	Tavşanadası	Kaçak Kazı, Doğal
Campus Tribunalis	Askeri Meydan	İstanbul	Bakırköy		Yapılaşma
Hebdomon Hipojesi	Mezar Yapısı	İstanbul	Bakırköy		Yapılaşma
Barutluk Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Bakırköy		Yapılaşma
Bakırköy Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Bakırköy		Yapılaşma, Yol
Domuzdamı Sarnıcı 1, 2	Sarnıç	İstanbul	Bakırköy		Yapılaşma, Yol
Hebdomon (Fildamı) Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Bakırköy	Osmaniye	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Doğal
Ioannes Theologos Hebdomon Kilisesi	Kilise	İstanbul	Bakırköy	Yenimahalle	Yapılaşma
Ioannes Prodomos Hebdomon Kilisesi	Kilise	İstanbul	Bakırköy	Yenimahalle	Yapılaşma
Tophane Duvar Kalıntıları	Belirsiz	İstanbul	Beşiktaş	Tophane	Yapılaşma, Yol
Yoros Kalesi	Kale	İstanbul	Beykoz	Anadolu Kavağı	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Doğal
St. Paolo Kilisesi/Arap Camisi	Kilise	İstanbul	Beyoğlu	Galata	Ardıl Kullanım
Galata Surları	Kale	İstanbul	Beyoğlu	Galata	Yapılaşma, Yol
Saint Benoit Kilisesi	Manastır	İstanbul	Beyoğlu	Karaköy	Ardıl Kullanım
Galata Kulesi	Kale	İstanbul	Beyoğlu	Şahkulu	Ardıl Kullanım
Şişhane Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Beyoğlu	Şişhane	Yapılaşma, Yol
Kemikharman Tepesi Kemerli	Su Yolu/Kemerli	İstanbul	Çatalca		Doğal
Talas Kemerleri	Su Yolu/Kemerli	İstanbul	Çatalca		Doğal
Karamanoğlu Deresi Kemerli	Su Yolu/Kemerli	İstanbul	Çatalca		Kaçak Kazı, Doğal
Ahmetli Kalesi	Kale	İstanbul	Çatalca	Ahmetli	Tarım, Doğal, Yol
Elmalidere Kemerli	Su Yolu/Kemerli	İstanbul	Çatalca	Aydınlar	Kaçak Kazı, Doğal
Binkılıç Kalesi	Kale	İstanbul	Çatalca	Binkılıç Beldesi	Kaçak Kazı, Yapılaşma, Doğal
Keçigirme Kemerli	Su Yolu/Kemerli	İstanbul	Çatalca	Çiftlikköy	Doğal
Büyükgirme Kemerli	Su Yolu/Kemerli	İstanbul	Çatalca	Çiftlikköy	Kaçak Kazı, Doğal
Kumarlıdere Kemerli	Su Yolu/Kemerli	İstanbul	Çatalca	Çiftlikköy	Kaçak Kazı, Yapılaşma, Doğal
Durusu Kalesi	Kale	İstanbul	Çatalca	Durusu	Yapılaşma, Doğal
Evcik Georgios Kilisesi	Kilise	İstanbul	Çatalca	Evcik	Kaçak Kazı, Doğal
İnceğiz Mağara Manastırları 1, 2, ve 3. Grup	Manastır	İstanbul	Çatalca	İnceğiz	Ardıl Kullanım, Doğal, Kaçak Kazı, Yapılaşma

Yapı	Tür	İl	İlçe	Köy/Mah./Semt	Tahribat Türü
Çatalca Merkezdeki Sur Kalıntısı	Kale	İstanbul	Çatalca	Kaleiçi	Yapılaşma, Yol, Doğal
Khalkoprateia Kilisesi	Kilise	İstanbul	Eminönü	Alemdar	Ardıl Kullanım, Yapılaşma
Milion	Anıt	İstanbul	Eminönü	Alemdar	Yapılaşma, Yol
Adem İş Merkezi Altındaki Kalıntı	Belirsiz	İstanbul	Eminönü	Balabanağa	Ardıl Kullanım
Sekbanbaşı Mevkii Yapı Kalıntısı	Belirsiz	İstanbul	Eminönü	Balabanağa	Ardıl Kullanım, Yapılaşma
Beyazıt Kiliseleri A, B, C, D	Kilise	İstanbul	Eminönü	Balabanağa	Yapılaşma, Yol
Balaban Ağa Mescidi	Mezar Yapısı	İstanbul	Eminönü	Balabanağa	Yapılaşma, Yol
Theodosius/Tauri Forumu	Meydan	İstanbul	Eminönü	Beyazıt	Yapılaşma, Yol
Theodosius Takı	Anıt	İstanbul	Eminönü	Beyazıt	Yapılaşma, Yol
Beyazıt Sarnıcı 1	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Beyazıt	Yapılaşma, Yol
Binbirdirek Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Binbirdirek	Ardıl Kullanım, Yapılaşma
Lausos Sarayı	Saray	İstanbul	Eminönü	Binbirdirek	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Yol
Euphemia	Saray, Kilise	İstanbul	Eminönü	Binbirdirek	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Yol, Doğal
Fuad Paşa Türbesi'ndeki Kalıntılar	Belirsiz	İstanbul	Eminönü	Binbirdirek	Yapılaşma, Yol
Terzioğlu Holding Binası Kalıntıları	Belirsiz	İstanbul	Eminönü	Binbirdirek	Yapılaşma, Yol
Dizdariye Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Binbirdirek	Yapılaşma, Yol
Eminönü Belediyesi Altındaki Sarnıç	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Binbirdirek	Yapılaşma, Yol
İst. Ark. Müz. Ek Binası Büyük Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Cankurtaran	Ardıl Kullanım
Mecidiye Köşkü Altındaki Vaftizhane	Vaftizhane	İstanbul	Eminönü	Cankurtaran	Ardıl Kullanım
Soğukçeşme Sok. Sarnıcı 1, 2 ve Ayazma	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Cankurtaran	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Yol
Topkapı Sarayı 4 No'lu Sarnıç	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Cankurtaran	Diğer
Gotlar Sütunu	Anıt	İstanbul	Eminönü	Cankurtaran	Doğal
Gotlar Sütunu Çevresindeki Yapılar	Saray	İstanbul	Eminönü	Cankurtaran	Doğal, Diğer
Topkapı Sarayı Bodrum 1, 2 Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Cankurtaran	Doğal, Yapılaşma
İst. Ark. Müz. Ek İnşaati Yanındaki Alt Yapı	Alt Yapı	İstanbul	Eminönü	Cankurtaran	Yapılaşma
Topkapı Sarayı Bazilikası	Kilise	İstanbul	Eminönü	Cankurtaran	Yapılaşma
Aya İrini'nin GD'sundaki Sarnıç	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Cankurtaran	Yapılaşma
Cephanelik Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Cankurtaran	Yapılaşma
Darphane Yakınındaki Sarnıç	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Cankurtaran	Yapılaşma
Benzinlik Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Cankurtaran	Yapılaşma, Doğal
Gülhane Hastanesi Altındaki Sarnıç	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Cankurtaran	Yapılaşma, Yol
Gülhane Hastanesi Avlusundaki Sarnıç	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Cankurtaran	Yapılaşma, Yol
Gülhane Parkı Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Cankurtaran	Yapılaşma, Yol
Acımusluk Sok. Kalıntıları	Altyapı, Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Hobyar	Yapılaşma, Yol

Yapı	Tür	İl	İlçe	Köy/Mah./Semt	Tahribat Türü
Vefa Kilise Camisi	Kilise	İstanbul	Eminönü	Hoca Gıyasettin	Ardıl Kullanım, Yapılaşma
Sirkeci Ebusuut Cad. Kilisesi	Kilise	İstanbul	Eminönü	Hoca Paşa	Yapılaşma
Vilayet Binası Mozaik Döşemesi	Mozaik Döşeme	İstanbul	Eminönü	Hoca Paşa	Yapılaşma
Kalenderhane Camisi	Kilise	İstanbul	Eminönü	Kalenderhane	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Yol, Doğal
Kalenderhane Hamamı	Hamam	İstanbul	Eminönü	Kalenderhane	Yapılaşma, Doğal
Ağa Yokuşu Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Kemal Paşa	Yapılaşma, Yol
Nakilbent Sok. Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Küçük Ayasofya	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Yol
Nakilbent Sok.'taki Kalıntı	Belirsiz	İstanbul	Eminönü	Küçük Ayasofya	Yapılaşma, Yol
Küçük Ayasofya'daki Sarnıç	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Küçük Ayasofya	Yapılaşma, Yol
Bukoleon Sarayı	Saray, Liman	İstanbul	Eminönü	Küçük Ayasofya	Yapılaşma, Yol, Doğal
Soğan Ağa İş Merkezi Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Laleli	Ardıl Kullanım
Mercan'daki Altyapı	Belirsiz	İstanbul	Eminönü	Mercan	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Yol
Mercan Yokuşu Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Mercan	Yapılaşma
Myrelaion Kilisesi/Bodrum Camisi	Kilise	İstanbul	Eminönü	Mesih Paşa	Ardıl Kullanım
Myrelaion Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Mesih Paşa	Ardıl Kullanım, Yapılaşma
Cağaloğlu Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Molla Fenari	Yapılaşma
Constantinus Forumu ve Sütunu	Anıt	İstanbul	Eminönü	Molla Fenari	Yapılaşma, Yol
Mengene Sok. Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Molla Fenari	Yapılaşma, Yol
Nuruosmaniye Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Molla Fenari	Yapılaşma, Yol
Turkuaz İş Merkezi'nin Altındaki Sarnıç	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Nişanca	Ardıl Kullanım, Yapılaşma
Büyük Saray	Saray	İstanbul	Eminönü	Sultanahmet	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Yol
Zeuxippos Hamamları	Hamam	İstanbul	Eminönü	Sultanahmet	Yapılaşma, Yol
Augusteion Meydanı	Meydan	İstanbul	Eminönü	Sultanahmet	Yapılaşma, Yol
Hipodrom ve Hipodrom Sarnıcı	Hipodrom, Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Sultanahmet	Yapılaşma, Yol, Doğal
Yeşildirek Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Sururi	Yapılaşma, Yol
Yanık Saraylar Sok. Sarnıçları	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Sururi	Yapılaşma, Yol
Grand Savur Otel Altındaki Sarnıç	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Şehzadebaşı	Ardıl Kullanım, Yapılaşma
History Otel Altındaki Sarnıç	Sarnıç	İstanbul	Eminönü	Şehzadebaşı	Ardıl Kullanım, Yapılaşma
İrini Kulesi	Kule	İstanbul	Eminönü	Tahtakale	Ardıl Kullanım
İstanbul Surları	Sur	İstanbul	Eminönü - Fatih		Ardıl Kullanım, Tarım, Yapılaşma, Kaçak Kazı, Yol
Valens (Bozdoğan) Kemer	Su Yolu/Kemer	İstanbul	Eminönü - Fatih	Saraçhane	Yapılaşma, Yol, Doğal
Karpos - Papylos/Menas Kilisesi	Mezar Yapısı	İstanbul	Fatih	Abdi Çelebi	Yapılaşma, Yol
Sinan Paşa Mescidi	Kilise	İstanbul	Fatih	Abdi Subaşı	Yapılaşma, Doğal
Ayakapı Şapeli	Kilise	İstanbul	Fatih	Abdi Subaşı	Yapılaşma, Yol
Forum Bovis	Meydan	İstanbul	Fatih	Aksaray	Yapılaşma, Yol
Kocamustafapaşa Camisi	Kilise	İstanbul	Fatih	Ali Fakih	Ardıl Kullanım

Yapı	Tür	İl	İlçe	Köy/Mah./Semt	Tahribat Türü
Ebuzer Gifari Camisi'ndeki Altyapı	Belirsiz	İstanbul	Fatih	Atik Mustafa Paşa	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Yol
Ayansaray Hamam Kalıntısı	Hamam	İstanbul	Fatih	Atik Mustafa Paşa	Yapılaşma, Yol
Anemas Zindanı	Kale	İstanbul	Fatih	Atik Mustafa Paşa	Yapılaşma, Yol
Toklu Dede Mescidi	Kilise	İstanbul	Fatih	Atik Mustafa Paşa	Yapılaşma, Yol
Tekfur Sarayı	Saray	İstanbul	Fatih	Avcıbey	Yapılaşma
Blakhernai Sarayı	Saray	İstanbul	Fatih	Ayansaray	Yapılaşma, Yol
Polyeuktos	Kilise	İstanbul	Fatih	Baba Hasan Alemi	Yapılaşma, Yol, Doğal
Atik Mustafa Paşa Camisi	Kilise	İstanbul	Fatih	Balat Karabaş	Ardıl Kullanım, Yapılaşma
Kariana Portikosu	Yapı Grubu	İstanbul	Fatih	Balat Karabaş	Yapılaşma, Yol
Purkuyu (Kandiligüzel) Mescidi	Kilise	İstanbul	Fatih	Cibali	Yapılaşma, Yol
Ese Kapı Mescidi	Kilise	İstanbul	Fatih	Davutpaşa	Yapılaşma, Yol
Actios/Çukurbostan Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Fatih	Dervişali	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Yol
Odalar Camisi	Kilise	İstanbul	Fatih	Dervişali	Yapılaşma, Yol
Manastır Mescidi	Kilise	İstanbul	Fatih	Ereğli	Ardıl Kullanım
Ali Fakih Paşa Camisi Kalıntıları	Sarnıç	İstanbul	Fatih	Hacı Hamza	Yapılaşma, Yol
Konstantinos Lips Kilisesi/Fenari İsa Camisi	Kilise	İstanbul	Fatih	Hasan Halife	Ardıl Kullanım
Pantepoptes Manastırı Kilisesi	Kilise	İstanbul	Fatih	Haydar	Ardıl Kullanım
İtfaiye Yakınındaki Sarnıç	Sarnıç	İstanbul	Fatih	Hüsambey	Yapılaşma, Yol
Studios Manastırı/İmrahor Camisi	Kilise	İstanbul	Fatih	İmrahor İlyasbey	Doğal
Studios Sarnıcı ve Ayazması	Sarnıç, Ayazma	İstanbul	Fatih	İmrahor İlyasbey	Yapılaşma, Doğal
Yayla Mescidi Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Fatih	İskender Paşa	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Yol
Etmeydanı Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Fatih	İskenderpaşa	Yapılaşma, Yol
Kariye Cami Sok.'taki Sarnıç	Sarnıç	İstanbul	Fatih	Kariye	Yapılaşma, Yol
Pantokrator Manastırı Büyük Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Fatih	Kasap Demirhun	Ardıl Kullanım
Theodosia Ayazması	Ayazma	İstanbul	Fatih	Kasap Demirhun	Ardıl Kullanım, Doğal, Kaçak Kazı
Unkapanı Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Fatih	Kasap Demirhun	Yapılaşma, Yol
Boğdan Sarayı	Kilise	İstanbul	Fatih	Kasım Gürani	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Yol
Arcadius Sütunu	Anıt	İstanbul	Fatih	Keçi Hatun	Yapılaşma, Yol, Doğal
Atpazarı Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Fatih	Kirmasti	Yapılaşma, Yol
Fatih Camisi Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Fatih	Kirmasti	Yapılaşma, Yol
Peribleptos	Kilise	İstanbul	Fatih	Koca Mustafa Paşa	Yapılaşma
Murat Paşa Camisi Hipojesi	Mezar Yapısı	İstanbul	Fatih	Murat Paşa	Yapılaşma, Yol
Bonos Sarayı Kalıntıları	Saray	İstanbul	Fatih	Müftü Ali	Ardıl Kullanım
Mokios (Altumermer) Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Fatih	Seyit Ömer	Ardıl Kullanım, Yapılaşma

Yapı	Tür	İl	İlçe	Köy/Mah./Semt	Tahribat Türü
Pantokrator Manastırı/ Zeyrek Camisi	Manastır	İstanbul	Fatih	Sinan Ağa	Ardıl Kullanım
Zeyrek Camisi Batısındaki Sarnıç	Sarnıç	İstanbul	Fatih	Sinan Ağa	Yapılaşma
Bıçakçı Alaaddin Mescidi Kalıntısı	Belirsiz	İstanbul	Fatih	Sofular	Yapılaşma, Yol
Sofular Sok. Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Fatih	Sofular	Yapılaşma, Yol
Yeşil Tekke Sok. Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Fatih	Sofular	Yapılaşma, Yol
Marcianus Sütunu (Kıztaşı)	Anıt	İstanbul	Fatih	Sofular	Yapılaşma, Yol, Doğal
Sivasi Tekke Mescidi Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Fatih	Şeyhresmi	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Yol
Büyük Otlukçu Yokuşu Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Fatih	Şeyhresmi	Yapılaşma, Yol, Doğal
Theodosius/ Eleutherios Limanı	Liman	İstanbul	Fatih	Yalı	Yapılaşma, Yol
Hadım İbrahim Paşa Türbe Sok.'taki Duvar	Belirsiz	İstanbul	Fatih	Cambaziye	Yapılaşma, Yol
Aspar/Yavuz Selim Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Fatih	Hatip Muslihittin	Yapılaşma, Yol, Doğal
Sekbanbaşı İbrahim Ağa Mescidi	Kilise	İstanbul	Fatih	İtfaiye caddesi	Yapılaşma, Yol
Kayışdağı Manastır Kalıntısı	Belirsiz	İstanbul	Kadıköy	Kayışdağı	Yapılaşma, Yol
Merdivenköy'deki Yapı	Manastır	İstanbul	Kadıköy	Merdivenköy	Yapılaşma, Yol, Doğal
Dragos Hamamı	Hamam	İstanbul	Kartal	Dragos	Yapılaşma, Doğal
Yakacık Kilisesi	Kilise	İstanbul	Kartal	Yakacık	Yapılaşma, Yol
Rhegion Sarayı	Saray	İstanbul	Küçükçekmece		Yapılaşma, Yol, Doğal
Yarımburgaz Mağarası Kilisesi	Kilise	İstanbul	Küçükçekmece	Altınşehir	Kaçak Kazı
Maltepe Süreyyapaşa Kilisesi	Kilise	İstanbul	Maltepe		Yapılaşma, Yol, Doğal
Bryas Sarayı - Küçükyalı Kalıntıları	Saray	İstanbul	Maltepe	Küçükyalı	Yapılaşma, Doğal
Aydos Kalesi	Kale	İstanbul	Pendik	Aydos	Kaçak Kazı, Doğal
Pendik Manastırı	Manastır	İstanbul	Pendik	Dolayoba	Yapılaşma
Sarıyer Kalesi	Kale	İstanbul	Sarıyer	Garipçe	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Doğal
Sarıyer Kulesi	Kale	İstanbul	Sarıyer	Uskumru	Ardıl Kullanım
Aleksios Apokaukos Kilisesi Sarnıcı	Sarnıç	İstanbul	Silivri		Ardıl Kullanım, Diğer
Anastasius Surları	Sur	İstanbul	Silivri		Doğal, Yol
Aleksios Apokaukos Kilisesi	Kilise	İstanbul	Silivri		Yapılaşma, Doğal
Spridon Kilisesi	Kilise	İstanbul	Silivri		Yapılaşma, Yol
Ballıgerme Kemerli	Su Yolu/ Kemerli	İstanbul	Silivri	Gümüşpınar	Doğal, Kaçak Kazı
Kurşunlugerme Doğu Kemerli	Su Yolu/ Kemerli	İstanbul	Silivri	Gümüşpınar	Doğal, Kaçak Kazı
Kurşunlugerme Batı Kemerli	Su Yolu/ Kemerli	İstanbul	Silivri	Gümüşpınar	Kaçak Kazı, Doğal
Silivri Kalesi	Kale	İstanbul	Silivri	Kale	Yapılaşma
Samandıra Yazlık Sarayı	Saray	İstanbul	Sultanbeyli	Samandıra	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Yol, Doğal, Kaçak Kazı
Değirmenaltı Kilisesi	Kilise	İstanbul	Tuzla		Yapılaşma, Doğal
Sakız Yarımadası Kalıntıları	Belirsiz	İstanbul	Tuzla	Sakız Yarımadası	Kaçak Kazı, Doğal

Yapı	Tür	İl	İlçe	Köy/Mah./Semt	Tahribat Türü
Beylerbeyi Kilisesi	Kilise	İstanbul	Üsküdar	Beylerbeyi	Yapılaşma, Yol
Yeşilköy Hipojesi	Mezar Yapısı	İstanbul	Yeşilköy	Havaalanı	Yapılaşma
Silivrikapı Hipojesi	Mezar Yapısı	İstanbul	Zeytinburnu		Kaçak Kazı
Kapaklı Kulesi	Kule	Kırklareli	Dereköy	Kapaklı	Kaçak Kazı
Koruköy Kilisesi	Kilise	Kırklareli	Dereköy	Koruköy	Yapılaşma, Tarım
Koyva Kalesi	Kale	Kırklareli	Dereköy	Kuzulu	Kaçak Kazı
Koyva Manastırı	Manastır	Kırklareli	Dereköy	Kuzulu	Kaçak Kazı
Balkaya 1, 2, 3, 4 no'lu Kiliseler	Kilise	Kırklareli	Kıyıköy	Balkaya	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Kaçak Kazı, Doğal
Pınarhisar Kalesi	Kale	Kırklareli	Pınarhisar		Yapılaşma
Direkli Mağara Manastırı	Manastır	Kırklareli	Vize		Ardıl Kullanım
Vize Manastırı	Manastır	Kırklareli	Vize		Ardıl Kullanım, Doğal, Kaçak Kazı
Vize Tetrakonkhosu	Kilise	Kırklareli	Vize		Yapılaşma
Vize Surları	Kale	Kırklareli	Vize		Yapılaşma, Kaçak Kazı, Yol, Doğal
Lale Alanı Mevkii Sarnıcı	Sarnıç	Kırklareli	Vize	Çakıllı	Kaçak Kazı
Evrenli Mağarası	Mağara	Kırklareli	Vize	Evrenli	Ardıl Kullanım
Çingene Kalesi	Kale	Kırklareli	Vize	Kıyıköy	Yapılaşma
Midye Kalesi	Kale	Kırklareli	Vize	Kıyıköy	Yapılaşma
Kızılağaç Mezar Odası	Mezar Yapısı	Kırklareli	Vize	Kızılağaç	Kaçak Kazı
Yoğuntaş Kalesi	Kale	Kırklareli	Yoğuntaş		Yapılaşma, Doğal
Philokrene Kalesi	Kale	Kocaeli	Darica	Bayramoğlu	Yapılaşma, Yol
Ritzion Kalesi	Kale	Kocaeli	Darica	Merkez	Yapılaşma, Yol, Doğal
Solucak Mezar Odası	Mezar Yapısı	Kocaeli	Derince		Yapılaşma, Doğal
Eskihisar Kalesi	Kale	Kocaeli	Gebze	Eskihisar	Diğer
Gölcük'teki Ilıca	Belirsiz	Kocaeli	Gölcük	Yazlık	Ardıl Kullanım, Yapılaşma
Hereke Kalesi	Kale	Kocaeli	Hereke		Yapılaşma, Yol, Doğal
İzmit'teki Sarnıç	Sarnıç	Kocaeli	İzmit	Cedit	Yapılaşma
İzmit Tonozlu Mekan	Belirsiz	Kocaeli	İzmit	Cedit	Yapılaşma, Yol
İzmit Su Kanalı	Su Yolu/ Kemerli	Kocaeli	İzmit	Yenimahalle	Yapılaşma
Kerpe Kalesi	Kale	Kocaeli	Kandıra	Kerpe	Doğal
Bekirderesi Mevkii Kilisesi	Kilise	Kocaeli	Merkez		Yapılaşma, Yol
İzmit Doğu Nekropolü Mezar Odası	Mezar Yapısı	Kocaeli	Merkez	Cedit	Yapılaşma, Yol
İzmit Şehir Surları	Kale	Kocaeli	Merkez	Merkez	Ardıl Kullanım, Yapılaşma, Yol
İzmit Kuzey Nekropolü Mezar Odası	Mezar Yapısı	Kocaeli	Merkez	Orhan	Yol, Doğal
İzmit Batı Nekropolü Mezar Odası	Mezar Yapısı	Kocaeli	Merkez	Yenidoğan	Yapılaşma
Panteleimon Manastırı	Manastır	Kocaeli	Merkez	Yenidoğan	Yapılaşma, Yol, Doğal
Konca Mevkii Mezar Odası	Mezar Yapısı	Kocaeli	Ulaşlı		Yol
Seyifler Kalesi	Kale	Sakarya	Ferizli	Seyifler	Tarım, Kaçak Kazı, Doğal
Çobankale	Kale	Sakarya	Geyve	Şerifiye	Ardıl Kullanım, Yol, Doğal
Bağlarbaşı Kalesi	Kale	Sakarya	Geyve	Yukarı Bağlarbaşı	Yapılaşma, Yol
Adliye Kalesi	Kale	Sakarya	Merkez	Adliye	Tarım, Doğal
Mekece Kalesi	Kale	Sakarya	Pamukova	Mekece	Tarım, Yol, Doğal

Yapı	Tür	İl	İlçe	Köy/Mah./Semt	Tahribat Türü
Metabole (Paşalar) Kalesi	Kale	Sakarya	Pamukova	Paşalar	Kaçak Kazı, Doğal
Harmantepe Kalesi	Kale	Sakarya	Söğütlü	Harmantepe	Tarım, Yapılaşma, Kaçak Kazı
Mağara Kale	Kale	Sakarya	Söğütlü	Mağara	Tarım, Yol
Sangarios Köprüsü	Köprü	Sakarya	Merkez	Beşköprü	Yapılaşma, Yol
Misinli Kalesi	Kale	Tekirdağ	Çorlu	Misinli	Yapılaşma, Tarım
Hoşköy Seramik Atölyesi	İşlik	Tekirdağ	Hoşköy		Ardıl Kullanım
Perinthos Anıtsal Yapısı	Belirsiz	Tekirdağ	Marmara Ereğlisi		Ardıl Kullanım, Yol
Perinthos Bazilikası	Kilise	Tekirdağ	Marmara Ereğlisi		Yapılaşma, Doğal
Marmara Ereğlisi Surları	Sur	Tekirdağ	Marmara Ereğlisi		Yapılaşma, Doğal, Yol
Perinthos Su Yolu	Su Yolu/ Kemer	Tekirdağ	Marmara Ereğlisi	Veliköy	Kaçak Kazı, Doğal
Panion Yapı Kalıntısı	Belirsiz	Tekirdağ	Merkez	Barbaros	Yapılaşma, Doğal
Kalash Mağara	Mağara	Tekirdağ	Saray		Kaçak Kazı
Palamutdere Mağaraları 1, 2, 3	Mağara	Tekirdağ	Saray		Kaçak Kazı
Vize-Saray Su Yolu	Su Yolu/ Kemer	Tekirdağ	Saray	Ayvacık	Yol, Kaçak Kazı, Doğal
Çoban Kale	Kale	Yalova	Altınova	Karadere	Doğal
Tavşanlı Kilisesi	Kilise	Yalova	Altınova	Tavşanlı	Yapılaşma, Doğal, Kaçak Kazı
Kara Kilise	Belirsiz	Yalova	Çiftlikköy	Sahil	Yapılaşma
Koru Köy Ayazması	Ayazma	Yalova	Çınarcık	Koru Köy	Yapılaşma, Yol
Yalova Su Kemer	Su Yolu/ Kemer	Yalova	Çınarcık	Teşvikiye	Yapılaşma, Yol, Doğal
Yalova'da Altyapı	Belirsiz	Yalova	Merkez	Çiftlikköy	Yapılaşma
Pylaea Kalesi	Kale	Yalova	Merkez	Çiftlikköy	Yapılaşma, Yol
Yalova Termal'deki Yapı	Belirsiz	Yalova	Merkez	Gökçedere	Yapılaşma

TAHRİBATIN GÖRSEL BELGELERİNDEN ÖRNEKLER (MARMARA - BİZANS)

İzmit Kuzey Nekropolü: İzmit'in kuzeyinde, Orhan Mahallesi'ndeki bu yapı kompleksi, Son Roma ve İlk Bizans Dönemi'ne ait halk tipi mezarlarıyla bölgenin en önemli antik mezarlık alanlarından biridir. 4. yüzyıla tarihlenen bu yapılar, hemen yakınından geçen İstanbul-Ankara karayoluna bağlanan yolun ve İzmit'in hızlı gelişen mahallelerinden biri olan Turgut Mahallesi'nin tehdidi altındadır.

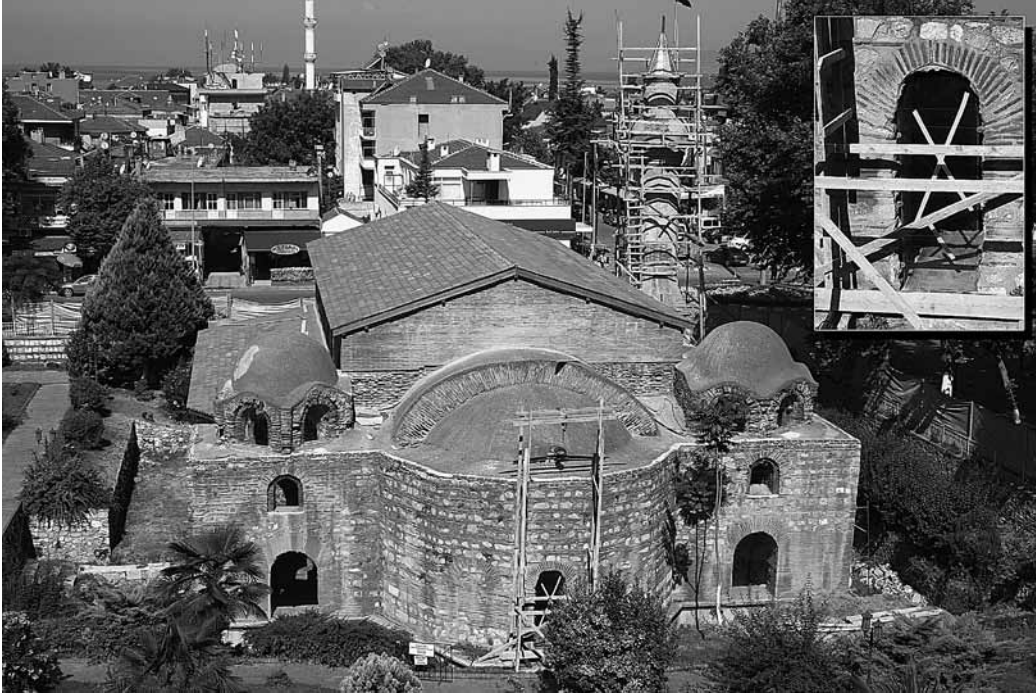
İzmit Şehir Surları: İlk olarak, I. Nikomedes (MÖ 278-250) tarafından inşa edilmiş olan İzmit Surları'nın günümüzde ayakta kalan kısımları, 4. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar dört ana dönemin izlerini taşımakta. Nikomedya'nın deniz surları, 1955 yılında bölgeden D-100 Karayolu'nun geçmesi ile yağmalanmış ve yok edilmiş. Çalışmalarına 2008 yılında başlanan, İzmit SSK Kavşağı'ndaki battı-çıktı inşaatı sırasında yeniden ortaya çıkan surların yaklaşık 2 km boyunca devam ettiği tespit edildi. Bugün inşaatın içinde yer yer izlenebilen 2000 yıldan daha eski olan surlar, yol çalışmaları kapsamında yok edilirken, İstanbul-Ankara arası, karayoluyla 2 dakika kısalmış olacak.

İznik Kilise Kalıntısı 2: 11. yüzyıla tarihlenen İznik Kilisesi 2, İznik'teki diğer kiliselerle aynı kaderi paylaşıyor. Güney bölümü otoparkın, kuzey kısmı yolun, doğusu da dükkanların altında. Bir de yerel yetkililerin, “tahrip ettik bari güzel gözüksün” diyerek diktikleri ağaçlar... Kiliseden kala kala bir iki duvar, bir iki taş parçası... Onlar da yakında otoparkın altında kalacak.

Direkli Mağara Manastırı: Vize yakınlarındaki bu mağara manastırı kayalara oyulmuştur. Çok sayıda mekandan oluşan ve büyük bir kiliseye sahip olan bu kompleks bugün keçilere ve çoban köpeklerine ev sahipliği yapıyor. Pek misafirperver olmayan köpekler ve ağır sahipleriyle, içeriye istif edilmiş keçilerden kaynaklı olarak manastırın içine girebilmek imkansız.

İznik Ayasofyası: İznik'in hemen hemen merkezinde yer alan Ayasofya, son dönemdeki, bilgisiz, birikimsiz yetkililerin ve müteahhitlerin müdahaleleriyle kimliğinden, tarihsel değerinden ve özgün mimarisinden geriye pek birşey kalmayacak biçimde tümüyle değişikliğe uğratılmıştır. Yıkılmış duvarları, tuğladan yüksek kırma çatısı, beton dökülmüş kubbeleri, camlarla kapatılmış açıklıkları, betondan inşaa edilmiş minaresi, elektrik kabloları ve su boruları...

İznik Kilise Kalıntısı 1: İznik'te İstanbul Kapı yakınlarındaki bu 11. yüzyıl kilisesinin, bugün sadece güney bölümü kalmış. Kilisenin bir kısmı Kumbaşı Sokağı açılırken yok edilmiş; gerisi ise 2006 yılında aynı sokak genişletilirken. Kilisenin etrafı park haline getirilmiş, ağaçlandırılmış ve banklar yerleştirilmiş. Yapıya ait mimari parçalar da banklarda kullanılmakta. Kültür varlıklarını koruma adına ise yapılan tek bir şey var: Kilise hergün sulanıyor!

İznik'te Yapı Kalıntısı: Mustafa Kemal Paşa Mahallesi'ndeki bu kalıntıların kazısı 1988-94 yılları arasında yapılmış. İçinde büyük bir kilisenin olduğu bu yapı kompleksinin Bizans Dönemi İznik Sarayı'nın bir bölümü olabileceği düşünülüyor. Fakat aralarında Bağkur Evleri de olmak üzere çok sayıda bina bu kalıntıların üzerine inşaa edilmiş. Bugün de çevrede inşaatlar devam ediyor. Sağında solunda, önünde arkasında duvarlar, yerlerde seramikler, çevrede mimari parçalar... Ama müteahhit Koruma Kurulu'na burada birşey olmadığını ispatlamış olacak ki bina temelini Bizans yapısının tam üzerine atmış.

İznik Tiyatrosu Yakınındaki Kilise: İznik Tiyatrosu'nun hemen doğusunda bulunan bu kiliseye, kilise denmiyor. Çevrede yaşayanların tabiriyle, "Orası kilise değil ki, depo." Çünkü yakın tarihe kadar depo ve ahır olarak kullanılıyormuş. Üstelik, bugün içi üst örtüye kadar çöp dolu olan ve kısmen yeni açılan yolların altında kalmış olan bu yapı, İznik Tiyatrosu Kazıları kapsamında kazısı yapılmış, tescilli bir yapı.

Beyazıt Sarnıcı 1: Beyazıt'ta bulunan üç adet sarnıçtan ikisi Vezneciler'deki alt geçit inşaatı sırasında yok edilmiş. Bunlardan birisi de hemen tünelin başlangıcında, karakol ve elektrik işletmeleri binalarının altında halen görülebilmekte. Doğu-batı doğrultulu iki sütun dizisinin ayakta kaldığı sarnıcın hemen yanındaki büfe, sarnıcın içini, müşterileri için bir oturma mekanı haline getirmiş. Üst kottaki binaların altına doğru devam eden sarnıcın bezemeli başlıkları ve çatısı, bizleri adeta "sarnıç altı döner" yemeğe davet ediyor.

Atpazarı Sarnıcı: Fotoğrafta, Fatih ilçesi, Kırmastı Mahallesi'ndeki, Mıhçılar Caddesi ile Keserciler Sokağı'nın kesiştiği yer görülüyor. Burada, yerin altında, 1978 yılında gerçekleştirilen PTT hattı kazılarında bulunan büyük bir sarnıç var. O dönemde yapılan çalışmalar sonucunda, sarnıcın, sadece orta bölümünün 35x18 metre ölçülerinde olduğu saptanmış. Bugün ise sarnıcın üzerinde, çok sayıda apartman ve iki cadde bulunmakta.

İzmir Eşrefzade Mahallesi Sarnıcı: Sarnıcı, Eşrefzade Mahallesi'nde, Eşref Eroğlu Sokak'ta yer almakta. Ama sadece birkaç yıkıntı, onlar da otlar arasında, görünmüyor. Yok oluşu, 1972 yılında, arazi sahibinin yol açmak ve bina yapmak için sarnıcı dozerlere yıktırmasıyla başlamış. Artık sarnıcı yok. Sarnıcı da mahalle de yıktıranın adıyla anılıyor: Eşrefzade Mahallesi - Eşrefzade Sarnıcı.

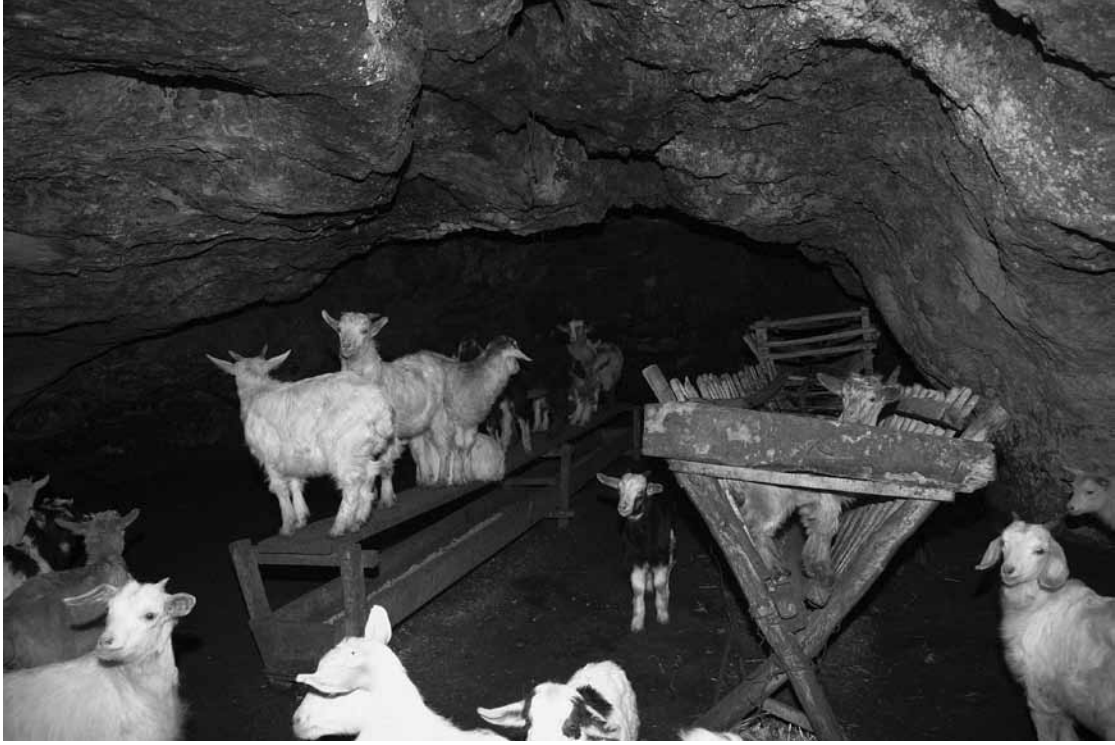
Balaban Ağa Mescidi: İstanbul Suriçi'nde Türk araştırmacıların yaptığı ilk kazı, A. M. Mansel'in 1930'da gerçekleştirdiği Balaban Ağa Mescidi Kazısı'dır. Mansel, aynı yıl içinde kazının sonuç raporunu da yayınlamıştır. Gerçekte bir 5. yüzyıl Bizans mezar yapısı olan bina, 15. yüzyılda mescide dönüştürülmüştür. 1911'de geçirdiği bir yangınla kullanılamayacak duruma gelen yapı, 1930'daki yol genişletme çalışmaları sırasında yok edilmiştir. Bölgede daha sonra gerçekleştirilen imar çalışmaları sonrasında da yapıdan günümüze hiçbir şey kalmamıştır. Fotoğrafta Fatih ilçesi, Balabanağa Mahallesi'nde, mescidin olduğu yerin bugünkü durumu görülüyor.

Abdülvahap Mezar Odası: Fotoğrafa bakıp da, “bu Bizanslılar da naylondan mezarlar yapmış” demeyin, çünkü onu biz yaptık: 2000 yılında yapılan kazılarda burada, -fotoğrafta gördüğünüz naylonların ve toprak yığının altında- içleri resimlerle bezenmiş ve günümüzden yaklaşık 1700 yıl öncesine ait üç adet mezar odası bulunmuş. 2006 yılında gerçekleştirilen müze kurtarma kazısının ardından, mezar odaları naylonla paketlenip, üzerlerine toprak yığılmış. 2008 yılında da Devlet Su İşleri, kanal açmak için çalışırken mezarları da açivermiş! Ardından da tarihe meraklı insanların ilgisiyle (!) Bizans Dönemi’ne ait 2 mezar odası bu hale gelmiş.

Balkaya 1 No’lu Kilise: Kıyıköy ilçesi sınırları içinde birbirine çok yakın 3 adet mağara kilisesi mevcut. Bugün bu üç kilise keçi ağılı olarak kullanılıyor. Ana kaya üzerine işlenmiş haç bezemeleri gibi pek çok detay da keçiler rahatsız olmasın diye yok ediliyor. Ama bu kiliselere “bilinçsiz” keçilerden daha fazla soyguncular zarar veriyor. Küçük resimde ise, kiliselerin yakınında bulduğumuz, kaçak kazıcı hırsızlara ait aydınlatma araçlarından biri görülüyor.

Evrenli Mağarası: Trakya’da sıklıkla karşılan durumlardan biri olan mağaraların ağıl olarak kullanılmasına burada da rastlıyoruz. Bizans dönemine tarihlenen yapının açık izlerinin görüldüğü bu mağara da keçilerin ve sahiplerinin huzuru için ve bölgede keçileri kapatacak başka bir yer yapılamadığından olsa gerek, yoğun bir tahribata maruz kalıyor.

Beyazıt Kilisesi D: Bugün Laleli’deki İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi anfilerinin bulunduğu binanın zemin katında, kazan dairesinin olduğu bölümde, 11. yüzyıl sonuna tarihlenen bir kilise kalıntısı bulunmakta. Kilisenin tam ortasına da fakülteyi ısıtan kazan konmuş. Hemen bu binanın bitişiğindeki Reşit Paşa Caddesi’nde ise metro kazıları devam ediyor.

Grand Savur Otel'inin Altındaki Kalıntı: İstanbul'da, Eminönü'nde, Şehzadebaşı Mahallesi'nde 1990 yılında yapılan Grand Savur Otel'inin altındaki bu kalıntıların büyük bölümü otelin kazan dairesi olarak kullanılıyor. Otelin hemen karşısındaki History Otel'in altında da devam eden bu kalıntılar, aslında koruma altına alınmış! Fotoğrafta gördüğünüz gibi yapıyı ayakta tutmak için ortasına sahte sütunlar bile yapılmış, duvarlar betonla güçlendirilmiş. Artık otel müşterileri gönül rahatlığıyla odalarında uyuyabilir.

Acımusluk Sokağı Kalıntıları: İstanbul'da, Cağaloğlu Yokuşu ile Cemal Nadir Sokağı'nın kesiştiği yerde, Hobyar Mahallesi'nde yer alan bu görkemli binanın, İstanbul'da ayakta kalmış çok az sayıdaki Bizans sarayından birisinin bir bölümü olduğu düşünülmekte. 1965 yılında, yakınılardaki bir han işaati sırasında da devamı bulunan ve hemen yok edilen bu güçlü yapı, bugün bile üzerinde kocaman bir "han"ı taşıyor. Yapının içi bugün meşrubat kasalarının deposu olarak kullanılıyor. Botaniates'in sarayından gazoz içmek isteyenlere...

Kalenderhane Camii: İstanbul'da 12. yüzyıla tarihlenen önemli Bizans eserlerinden biri olan Kalenderhane Camii'nin hemen kuzeydoğusundaki küçük kilisenin (şapel) içi. Belediyenin temizlik işlerini yapması için taşeron bir şirkete verilen bu bölüm, artık bir kilise ya da dini yapı değil bir depo. Ayrıca bu çok kıymetli çöp arabaları ve süpürgelerin çalınmaması için, yapının girişine, büyük bir demir kapı da yapılmış.

Adem İş Merkezi'nin Altındaki Kalıntılar: Eminönü'nde, Balaban Ağa Mahallesi, Ali Şuaip Sokak, No 25'teki Adem İş Merkezi'nin altındaki bu kalıntılara ancak bir mağazasının içinden ulaşılıyor. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin 1990-91 yıllarında yaptığı kurtarma kazılarında hemen sonra verilen izinle inşaa edilen iş merkezinin deposu olarak kullanılan bu kalıntılara ait Bizans Dönemi mimari parçaları, dekoratif amaçlarla üst üste konularak "hoş" bir görüntü elde edilmiş.

Karpos - Papylos/Menas Kilisesi: 5. yüzyıla tarihlenen kilise, İstanbul'da Samatya semtinde, Nafiz Gürman Caddesi üzerinde yer alıyor. 10 ve 12. yüzyıllar arasında Rahibeler Manastırı olarak kullanılan bu yapının içinde, biri demir atölyesi ve diğeri araba yıkama işleri yapan iki işyeri bulunuyor. İster inanın, ister inanmayın!

Konstantinos Lips Kilisesi/Fenari İsa Camisi: 907 yılında Bizanslı bir amiral tarafından yaptırılan bu kilise, 1496 yılında mescide, 1636 yılında da camiye dönüştürülmüş. Fatih ilçesinde yer alan bu yapı günümüzde cami olarak kullanılmaya devam ediyor. Böylesi bir yapının her yerinin PVC ile kaplanması, içinin halılarla doldurulması ve elektrik/su tesisatlarının mekanlarda yaptığı tahribat, İstanbul'da bulunan ardıl kullanım tahribatlarının en etkiliisi olarak belgelendi.

Soğanağa İş Merkezi: Tarihi Yarımada'danın en çarpıcı yıkımlarından birine tanık olunan Laleli'deki Star İş Merkezi'nin altındaki bu yapının Bizans'ın ilk evrelerine tarihlendiği düşünülüyor. 1996-97 yıllarında, Star İş Merkezi'nin inşası sırasında bulunan bu kalıntılarda, henüz ciddi bir bilimsel çalışma yapılmamış. Star İş Merkezi'nin içindeki 50'ye yakın dükkanı taşıması için Bizans'ın üzerine çakılan çelik ayaklar altında ezilen bu yapı, çevredeki diğer iş merkezlerinin ve dükkanların altına doğru devam ediyor. Sizce bu tahribatın daniskası değilse nedir?

Sivasi Tekke Mescidi Sarnıcı: İstanbul'un Fatih ilçesinde, Yavuz Selim Caddesi ile Ali Naki Sokağı'nın köşesinde, günümüze ulaşmayan Sivasi Tekke Mescidi'nin altında 5. yüzyıldan kalma dev bir sarnıç bulunmakta. Bugün Sultan Sarnıcı adıyla restoran olarak kullanılan yapı, artık bir sarnıç değil, neresinden bakarsanız bakın...

Boğdan Sarayı: Fotoğrafta gördüğünüz bir 13. yüzyıl Bizans kilisesinin bir bölümü. Fatih ilçesi Draman Caddesi üzerindeki bu kilise kalıntısı bugün oto lastikçisi olarak kullanılmaya devam ediyor! Nereden nereye. İşte koruma denen şey böyle bir şey olsa gerek. Neredeyse tamamen yok olmuş olan bu kalıntılar, acil olarak koruma altına alınmazsa, bir süre sonra aynı açıdan fotoğraf çekildiğinde, karede sadece “imparatorun araba lastikleri” görünecek...

Bonos Sarayı: İstanbul’da Fatih semti, Müftü Ali Mahallesi’nde Yavuz Selim Külliyesi yakınındaki kalıntılar bir Bizans sarayına ait. Sarayın içine sığınmış evler ve çevredeki yoğun yapılaşma yakın zamanda saraya ait bütün izleri ortadan kaldıracak.

Antiokhos Sarayı ve Euphemia Kilisesi: Sultanahmet'te bulunan ve 5. yüzyıla tarihlenen bir saray ve kilise yapısı olan bu önemli yapıda 1952-64 yılları arasında –bugünkü İstanbul Adliyesi inşaatı başlamadan önce– aralıklarla kurtarma kazısı yapılmış ve ardından önemli bir bölümü yok edilerek üzerine adliye binası oturtulmuş. Bugün adliyenin otoparkında yer alan ve oldukça bakımsız olan bölümün batısında, 13. yüzyıl sonuna ait olan duvar resimleri 14 sahneden oluşur ve Azize Euphemia'nın yaşam öyküsüyle ona yapılan işkenceleri anlatır. Yapının diğer bölümlerinde yer alan ve yakın tarihe kadar bilinen, fakat bugüne ulaşmayan diğer duvar resimleri gibi bu resimler de acil önlem alınmazsa yok olacak.

Rhegion Sarayı: 5. yüzyıla tarihlenen Rhegion Sarayı pek çok yapıdan oluşan bir yapı kompleksi idi. Bu kompleksin önemli bölümü İstanbul'da, Küçükçekmece'ye bağlı Cennet Mahallesi'nde yer alıyordu. Alıyordu diyoruz, çünkü bugün saraya ait dört sütundan başka hiçbir bir iz yok. Sarayın bulunduğu, "Antika Caddesi" üzerindeki büyük arsa, kültürel emanetlerin nasıl yok edildiğini, tarihten tümüyle silindiğini açıkça gösteriyor.

Mağara Kale: Fotoğrafta görülebilen bir kale yok; yalnızca sağda solda, sulama kanalları, yeni ekim alanları açılırken yıkılmış duvarlar izlenebiliyor. Sakarya Söğütlü'ye bağlı, Mağara Köyü'nün güneyinde yer alan Mağara Kale'den geriye, dört duvarının üzerinden geçen yolların altında kalan bazı yapı taşları dışında hiçbir şey kalamamış. Tarım tahribatı bir Bizans kalesini böyle yok etmiş.

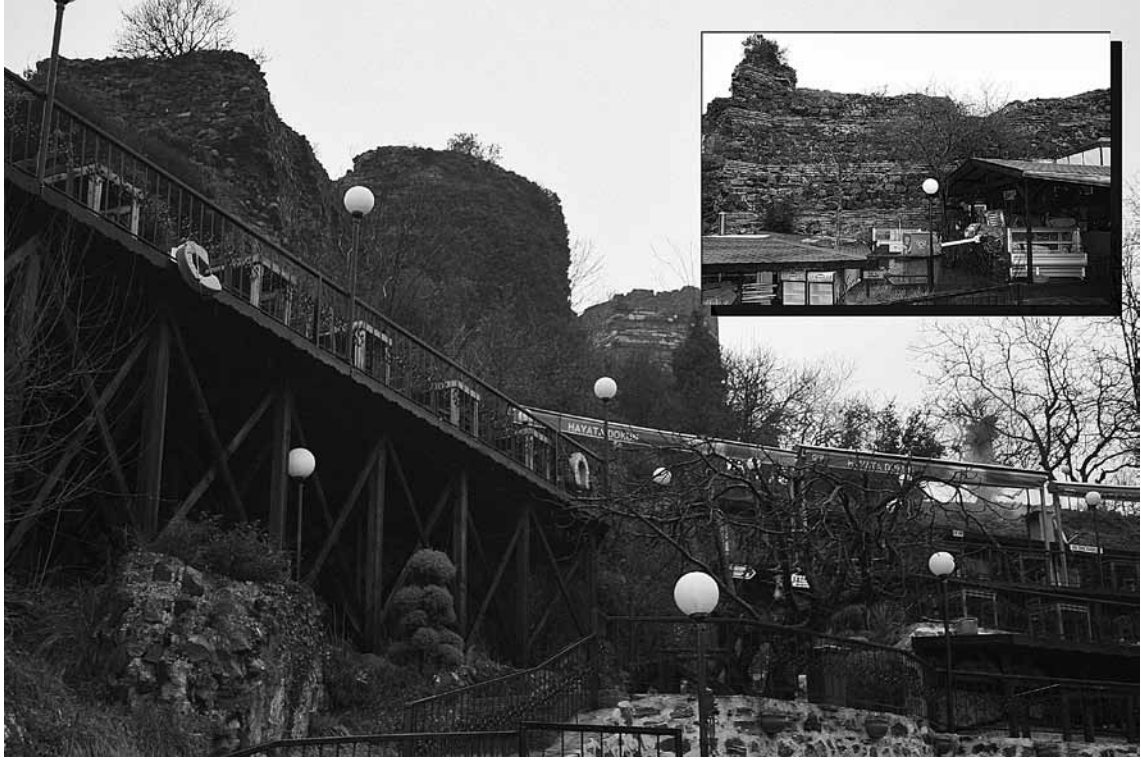
Çatalca Kalesi: Çatalca'nın Kaleiçi Mahallesi'ndeki bu kale, yapılaşmanın ve açılan yolların yoğun tahribatı altında. Hem kim uğraşacak, binaya temel atmakla; hazır temel olarak Bizans surları mevcut. Surların üst kısımlarını biraz traşladık mı, düşen yapı taşlarını da temele ekledik mi, ev hazır. Nasıl olsa korumayla morumayla ilgilenen de yok! Düşman saldırırsa biz bu evlerden püskürtürüz...

Edirne Surları: 2. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar yaklaşık 1000 yıl Edirne'yi koruyan surlar, bugün korunmaya muhtaç. Ama korunacak sur da kalmamış. Fotoğrafta, Edirne Surları'ndan geriye kalan tek yapı olan Makedonya Kulesi'nin hemen güneydoğusundaki 10. yüzyıla tarihlenen şapelin üzerinde yükselen binaları görüyorsunuz. Şapelin neredeyse tümü ise yaklaşık 25 yıl önce yapılan bina nedeniyle yok olmuş.

Ahmetli Kalesi: Çatlaca'nın Ahmetli köyünde, Gölboyu Mevkii'nde yer alan kalenin yapı taşları yol inşaatında kullanılmış. Bölgedeki kanalizasyon yapımı sırasında da bazı temeller yok edilmiş. Surlarının bir bölümü gölün içinde izlenebilen kalenin karada kalan burçları da balıkçı barınağı olarak kullanılmakta. Çok sayıda keramik ve mimari parça da etrafa dağılmış durumda.

Yoros Kalesi: İstanbul'un ayakta kalmış tek Bizans kalesi olan ve 13. yüzyıla tarihlenen Yoros Kalesi, Anadolu Kavağı'nda bulunuyor. Bu nedenle rant kaygısıyla günden güne tahrip ediliyor. Özellikle 2005 yılında kalenin güney surları yıkılarak çay bahçesi ve restoran haline getirilmiş.

Kerpe Kalesi: Kocaeli'nin Kandıra ilçesine bağlı Kerpe'nin kuzeyinde, kayalık bir alanın üzerinde bulunuyor. Antik Kerpe Limanı'nın da içinde bulunduğu bu kaleden geriye, birkaç metrelik duvar kalıntısından ve kalenin bulunduğu kayalıklardan denize giren tatilemlerden başka birşey kalmamış.

Aya Sotiri Kilisesi: Mudanya'ya bağlı Zeytinbağı kasabasında, Kumi Mevkii'nde yer alan Bizans kilisesinden geriye hiçbir şey kalmamış. Kilise tamamen yıkılmış ve üzerine derme çatma betonarme bir bina inşa edilmiş. Bu binayı inşaa eden kişi(ler) aynı zamanda kilisenin içinde ve çevresinde çok sayıda kaçak kazı yapmış. Bugün boş olan binaların içinde derin defneci çukurları görülmekte

Ayakapı Şapeli: 11. ve 12. yüzyıllara tarihlenen Ayakapı Şapeli'nden (Fatih ilçesi, Abdi Subaşı Mahallesi, Ayakapı Sokak) geriye kalanların üzerine bir bina ve bugün kereste deposu olarak kullanılan bir başka yapı inşaa edilmiş. Bu küçük kilisenin, papazların ibadeti yönettiği bölümü olan apsisi, deponun içinde, kereste yığınlarının arasından görülebiliyor. Kiliselerin camiye dönüştürüldüğüne çok tanık olduk ama şapelin keresteci olarak kullanılmasının tek örneği...

Veliefendi Hipodromu ya da Campus Tribunalis: Campus Tribunalis, geniş bir saha üzerinde, yüzme havuzları ve hamamlarıyla meşhur bir Bizans yapılar kompleksi idi. 4. yüzyılda İmparator Valentinianus tarafından yapılmış olan bu alanın tribunal olarak adlandırılan kademeli bir tribünü vardı. Bu bahtsız alan, aynı zamanda ordunun sefere çıkmadan önce ve seferden sonra toplandığı bir alandı. Bugün, Veliefendi Hipodromu olarak kullanılıyor. Yani Valentinianus'un ordularını selamladığı yerde şimdi 6'lı kağıtları uçuşuyor... Boşuna dememişler; "At koşar, baht kazanır"; ama tarih kaybeder...

Edirne Ayasofya'sı: Fotoğrafta Edirne Kaleiçi Mahallesi'ndeki eski Tekel depoları, şimdiki işleviyle I. Murat Lisesi'nin bahçesi görülmekte. Bu bahçenin olduğu yerde eskiden Ayasofya kilisesinin olduğu biliniyor. Şimdi ise yerinde tam anlamıyla "yeller esiyor"...

Kara Kilise: Bizans'ın ilk evresine tarihlenen ve tamamen tuğla olan duvar yapısıyla Bizans mimarisinde oldukça önemli bir örnek olan bu yapı, Yalova'nın Çiftlikköy ilçesi, Sahil Mahallesi'ndeki Başkent Sahil 1 Sitesi'nin içinde bulunmakta. Site sakinlerinin ve tatilcilerin eğlence merkezinin tam ortasındaki bu önemli yapı, sayısız deprem atlattığı olmasına rağmen insanlığın yapıtları karşısında çaresiz.

Merdivenköy'deki Yapı: İstanbul'un Kadıköy ilçesinde, Merdivenköy'de bulunan bu manastır kalıntısı, 2005 yılında inşa edilen bir apartmanın otoparkı olarak kullanılıyor. Özgün kimliğinden ziyade bir çevre düzenleme ögesi haline getirilmiş olan yapının büyük bölümü bu inşaat sırasında yok edilmiş.

Odalar Camisi: Fatih ilçesinde Karagömrük semtinde yer alan yapıdan günümüze neredeyse hiçbir kalıntı kalmamış. 1919 yılındaki bir yangına kadar pek çok değişiklikle kullanılmaya devam edilen yapı, Bizans mimarisi kadar 19. yüzyıl ahşap mimarisi için de önemli bir eser olarak kabul ediliyordu. Bugün yalnızca, Kasım Odalar Sokak üzerindeki evlerin arasında bazı duvarları gözüktüyor.

Osmangazi Yayı Kompleksi: Bursa Müzesi tarafından 2000 yılında yapılan kazılarla ortaya çıkarılan bu yapı kalıntıları, Bursa'nın Osmangazi ilçesinde, Hisar içindeki parkta yer alıyor. Parkın güzel Bursa manzarası yetmemiş olacak ki, işyeri sahipleri, parktaki çaybahçesine bir de televizyon koymayı uygun görmüşler. Hem de 1000 yıllık duvarların tam bağına demir boruyu çakarak...

Pylaea Kalesi: Kaynaklar Pylaea Kalesi'nin İmparator Manuel Komnenos tarafından 1145 tarihinde inşa edildiğini aktarmakta. Yalova, Çiftlikköy'deki Huzur Sahil Sitesi A Blok'un denize bakan kısmındaki kaleye ait limandan geriye kalanlar fotoğrafta görülüyor. Huzur Sahil Sitesi'nin duvarları, kalenin duvarlarının üzerine oturmuş ve kalenin duvarlarının da site inşa edilirken yok edildiği biliniyor. Genellikle yaz aylarında tatilcilerin huzur bulduğu site, 900 yıl önce inşa edilmiş Pylaea Kalesi'nde huzur bırakmamış.

Theodoros / Tahtalı Kilisesi: Bursa'nın batısında, Tahtalı Köyü'nün hemen dışında bulunan kiliseden günümüze içi çöp dolu büyük bir çukurdan başka birşey kalmamış. Ormanlık bir alanda yer alan kilisenin çevresinde çok sayıda kaçak kazı çukuru ile ortalığa saçılmış birçok mimari parça bulunuyor.

Triada Şapeli: Hellenistik Dönem’den itibaren barınılan bu mağara, Bizans Dönemi’nde, 14. yüzyılda kendi mezarlığı olan bir yeraltı kilisesine dönüştürülerek kullanılmaya devam etmiş. Edirne ili, Enez ilçesinde, Gazi Ömer Mahallesi’ndeki bir evin bahçesindeki derme çatma kulübeden girilen bu etkileyici şapelin içinde çok sayıda duvar resmi bulunmakta. Kayaya oyularak oluşturulmuş kutsal bölümdeki Meryem, sayısız kaçak kazıya tanıklık etmiş ve bugün, bu kaçak kazılarla açığa çıkmış olan iskeletlerle birlikte uzanacak bir yardım eli bekliyor.

Vize Tetrakonkhos: Tetrakonkhosun, yani dört adet yarım daire planlı ve yarım kubbe örtülü mekanın, bir merkezi ana mekana simetrik olarak eklenmesiyle oluşmuş olan yapının vaftizhane ya da martyrion (din şehitlerinin mezarları üzerindeki anıt yapı) olduğu düşünülmektedir. Kırklareli ili, Vize ilçesinde, Şarapdar Hasan Bey Camii’nin yanında yer alan bu küçük yapının önemli bir bölümü yok olmuş durumda, bir kısmı da caminin avlu duvarının altında. Hala “ayakta” olan bölümler ise tavuk kümesi olarak kullanılıyor.

Yurtyeri Manastırı: Bursa'nın Yıldırım semtinde, Uludağ'ın eteklerindeki Cumalı Kızık'ta yer alan bu kalıntıların bölgede bilinen çok sayıdaki manastırdan birine ait olduğu düşünülmekte. Fakat üzerinde henüz kapsamlı bir araştırma yapılmamış. Mekanların ve mimari parçaların soyguncular tarafından param-parça edildiği bu yapı kompleksinin doğu bölümü de Balıklı Dere'ye doğru kayarak yok olmakta.

Pendik Manastırı: 1973-75 yılları arasında İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından kazısı yapılmış çok önemli bir Bizans yapısı: Pendik Manastırı. Hem de tescilli. Pendik'ten Kurtköy istikametine giden Çınardere Viyadüğü'nün Vişne Sokak'la keştiği yerde bulunan manastır 1995-96 yılları arasında yapılan viyadüğün ve çevrede inşaatları halen devam eden apartmanların altında yok olmuştur. Fotoğrafta Pendik Manastırını görüyorsunuz!

Galata Surları: Galata Kulesi'nden çekilen bu fotoğrafta, Galata Surları'nın nasıl bir yapılaşma altında yok olduğunu görüyoruz. Fotoğrafta, Galata Kulesi'nin güneybatısında yer alan iki adet büyük burç / kule okla gösterilmiştir. 1864-65 yıllarından başlayıp günümüze kadar sistemli bir şekilde yıktırılan Galata Surları'ndan geriye bu kuleler, Galata Kulesi ile çevresindeki az sayıdaki duvar kalıntısı, Azapkapı'daki duvarlar ve Yanık Kapı kalmıştır.

İstanbul Surları: İstanbul Surları üzerinde bütün tahribat türlerinin örnekleri görülmekte: Edirnekapi ve Topkapı civarında ana yollar açılırken "uçmuş" olmasına ve deniz tarafındaki surların bir bölümünün demiryolu ile "götürülmüş" olmasına karşı yapacak birşey kalmadı artık. Beceriksizce yapılmış uyduruk restorasyon uygulamaları da malumunuz zaten. Hemen hemen tüm bölümlerinde görülen çağdaş yapılaşma, adeta surların olağan bir parçası haline geldi. Duvarların üzerinde biten ağaçlar ve çevresindeki bostanlar tahribatı hızlandırıyor. Ve tarihe her açıdan yapılan bu saldırı, sanki Yedikule'deki surları perdeleyen dev sahneye saklanmaya çalışılıyor; ama 21 km uzunluğundaki surların tahribatını gizleyemiyor...

